

Rusijos kišimosi į rinkimus priemonių gidas:

platforma
ilgalaikės ir
visapusiškos
Kremliaus
priešiškos
įtakos
strategijos
analizei

Marius Laurinavičius

Rusijos
kišimosi į
rinkimus
priemonių
gidas:
platforma
ilgalaikės ir
visapusiškos
Kremliaus
priešiškos
įtakos
strategijos
analizei

Marius Laurinavičius

MARIUS LAURINAVIČIUS yra Vilniaus politikos analizės instituto (VPAI) vyriausiasis analitikas. Prieš prisijungdamas prie VPAI jis dvejus metus praleido dirbdamas įtakinguose JAV analitinuose centruose Vašingtone – Europos politikos analizės centre (CEPA) ir Hudsono institute. Čia jis parašė studiją „Kleptokratija – kaip ginklas: Putino hibridinis karas“ („Weaponizing Kleptocracy: Putin's Hybrid Warfare“). Prieš pereidamas į darbą politikos analitikos srityje, M.Laurinavičius beveik 22 metus dirbo žurnalistu tuomet didžiausioje Lietuvos žiniasklaidos grupėje „Lietuvos rytas“. Per tuos metus jis užsitarnavo vieno žinomiausiu Lietuvos užsienio ir saugumo politikos ekspertų reputaciją, buvo apdovanotas įvairiais apdovanojimais už indėlį į Lietuvos užsienio politikos formavimą. M.Laurinavičius yra baigęs Vilniaus Universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutą.

Turinys

Įžanga	5
Finansavimas: atviras ir slaptas, tiesioginis ir netiesioginis	11
Rusijai draugiškos partijos: parama natūralių rémėjų tinklui	21
Ryšiai su tradicinėmis Vakarų partijomis ir politikais	29
Priešiškas informacijos rinkimas – ne vien kibernetinės atakos	35
Dezinformacija: daug daugiau negu vien RT, „Sputnik“, „netikros naujienos“ ir socialinių tinklų išnaudojimas jų skleidimui	41
Rusijos kišimasis į rinkimus tampa kompleksine tarptautine veikla	49
Į pagalbą režimui – ir mafijos pajėgos	53
Išvados ir rekomendacijos:	57
Literatūra	61

Ižanga

Vladimiro Putino valdomos Rusijos kišimasis į užsienio valstybių vidaus politinius procesus jau seniai tapo nauja šiuolaikinio pasaulio realybe. Kaip rodo Vokietijos Maršalo fondo iniciuoto projekto „Demokratijos sti-prinimo aljansas“ (Alliance for Securing Democracy at The German Marshall Fund) atliktas tyrimas, nuo 2004 metų Rusija kišosi į politinius procesus mažiausiai 27 Europos ir Šiaurės Amerikos šalyse. Teigiama, kad šis kišimasis buvo vykdomas įvairiausiais būdais – nuo kibernetinių atakų iki dezinformacijos kampanijų.¹

Žinoma, tokis kišimasis sulaukė ne vien didelio politikų, specialistų tarnybų, žiniasklaidos, bet ir Vakarų analitikų dėmesio. Be to, kad įvairūs analitiniai centrai ir net JAV senatas² atliko daugybę konkretių Rusijos kišimosi atvejų analizių, jau pasirodė ir apibendrintos sėkmingų priešinimosi tokiems Kremliaus veiksmams pavyzdžių studijos³.

Nepaisant to, aiškėjant vis naujoms detaliems, Rusijos kišimosi mastas ir priemonės kartais vis dar nustebina net ekspertus⁴. Taip pat ne tik politologai, bet ir oficialios Vakarų institucijos vis dar nesutaria, kas iš tiesų yra tas Rusijos

- 1 Oren Dorell, “Alleged Russian political meddling documented in 27 countries since 2004”, USA Today, September 7, 2017, <https://eu.usatoday.com/story/news/world/2017/09/07/alleged-russian-political-meddling Documented-27-countries-since-2004/619056001/>
- 2 Putin's asymmetric assault on democracy in Russia and Europe: Implications for U.S. national security, Minority staff report for the 105th Congress, U.S. Senate, Committee on Foreign Relations, <https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/FinalRR.pdf>
- 3 Erik Brattberg, Tim Maurer, “Russian Election Interference: Europe’s Counter to Fake News and Cyber Attacks”, Carnegie Endowment for International Peace, May 23, 2018, <https://carnegieendowment.org/2018/05/23/russian-election-interference-europe-s-counter-to-fake-news-and-cyber-attacks-pub-76435>,
- H.A. Conley, J.B. Jeangene Vilmer, “Successfully Countering Russian Electoral Interference”, Center for strategic and international studies, June 21, 2018, <https://www.csis.org/analysis/successfully-countering-russian-electoral-interference>
- 4 Bradley Barth, “Experts surprised by extent of Russian election meddling, demand voting security for 2018”, SC Media, June 07, 2017, <https://www.scmagazine.com/experts-surprised-by-extent-of-russian-election-meddling-demand-voting-security-for-2018/article/666771/>

kišimasis į Vakarų šalių politinius procesus, kiek jis reikšmingas⁵ ir kokie galutiniai tokios priešiškos veiklos tikslai.

Pavyzdžiui, net JAV Nacionalinės žvalgybos direktoriui D. Coatsui 2017 metų gegužę viešai išspėjus, kad Maskva „naudoja sudėtingas kibernetines technikas norėdama paveikti Jungtinės Karalystės rinkimus taip, kaip ji padarė per 2016 metų JAV prezidento rinkimus“, ši žinia buvo sutikta skeptiškai⁶. Vėliau buvo oficialiai paskelbta, kad Rusija nesikišo į JK rinkimus⁷.

Po metų specialus tyrimas atskleidė, kad Kremlis per 2017 metų parlamento rinkimus galėjo tiesiogiai padėti opozicijos lyderiu Dž. Corbynui⁸. Šis politikas, kuris nuolat akivaizdžiai demonstruoja, kad iki šiol yra „aklas tiesai apie Rusiją“⁹, ir jo Leiboristų partija rinkimuose pasirodė daug geriau, negu tikėtasi prieš prasidedant rinkimų kampanijai.¹⁰ Tačiau pranešimai apie Rusijos pagalbą Dž. Corbyno kampanijai atskleidus tyrimą sukėlė diskusijas ne tiek dėl dar vieno Kremliaus kišimosi atvejo ir būtinybės toliau tirti ši galimą priešiškos veiklos epizodą, kiek dėl minėto tyrimo duomenų ir išvadų patikimumo¹¹.

Nors išslaptintame JAV žvalgybos tarnybų įvertinime gana aiškiai teigama, kad Rusijos pastangos griauti šalies demokratijos pagrindus ir tikslas padėti D. Trumpui būti išrinktam Amerikos vadovu (tuo pačiu stengiantis pakenkti H. Clinton) papildė vieni kitus¹², diskusijos, kuris šių tikslų buvo pagrindinis, nesiliauja iki šiol.

---

5 Steven Yoder, "Russian Disinformation: Everywhere? Nowhere? Neither?", Coda Media, August 24, 2017, <https://codastory.com/disinformation-crisis/information-war/is-russian-disinformation-everywhere-or-nowhere?platform=hootsuite>

6 Andrew Foxall, "Why Russia (probably) isn't hacking the general election", CapX, 5 June 2017, <https://capx.co/why-russia-probably-isnt-hacking-the-general-election/>

7 Paul D. Shinkman, "British Say Election Was Free of Russian Meddling", U.S. News, 16 June, 2017, <https://www.usnews.com/news/world/articles/2017-06-16/british-say-election-was-free-of-russian-meddling#close-modal>

8 "Exposed: Russian Twitter bots tried to swing general election for Jeremy Corbyn", The Times, 29 April, 2018, <https://www.thetimes.co.uk/article/exposed-russian-twitter-bots-tried-to-swing-general-election-for-jeremy-corbyn-zffv8652x>

9 "Why Jeremy Corbyn is still blind to the truth about Russia", The Financial Times, March 16, 2018, <https://www.ft.com/content/2812d81a-2870-11e8-b27e-cc62a39d57a0>

10 Jim Pickard, "Labour election triumph silences Jeremy Corbyn's critics", The Financial Times, June 9, 2017, <https://www.ft.com/content/dc3a43ca-4d22-11e7-a3f4-c742b9791d43>

11 Chris Stokel-Walker, "There are some major issues with claims Russian bots swayed the election in Jeremy Corbyn's favour", Wired, 1 May, 2018, <http://www.wired.co.uk/article/jeremy-corbyn-russia-twitter-research>

12 "Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections", Intelligence community assessment (ICA), 6 January, 2017, https://www.dni.gov/files/documents/ICA_2017_01.pdf

Lygiai taip pat kalbama apie galimą Rusijos pagalbą Dž. Corbynui. Net tie, kuriie neneigia, kad tokia pagalba buvo tikėtina, kaip, pavyzdžiui, Londono analitinio centro RUSI vyresnysis tyrimų bendaradarbis E. Lawsonas, tikina, kad Kremliai labiau rūpi ne pasiekti konkretų rezultatą, o pakirsti pasitikėjimą Vakarų demokratija ir rinkimų sistema¹³.

Taip pat tenka patvirtinti, kad Rusijos kišimasis į rinkimus dažniausiai supaprastinamas ir susiaurinamas iki kibernetinių atakų bei didesnių ar mažesnių dezinformacijos kampanijų. Kitaip tariant, daugiausia dėmesio skiriama informacinio karo dėmeniui bendoje kišimosi mozaikoje ir ypač interneto vaidmeniui skleidžiant Kremliaus įtaką. Tuo tarpu jau atskleisti šio kišimosi pavyzdžiai įvairiose šalyse rodo, kad tai – daug kompleksiškesnė ir visa apimanti priešiška veikla, kurios tikslu pasiekimui naudojamas daug platesnis priemonių arsenolas, o pats procesas – daug labiau daugialypis bei daugiasluoksnis nei vien informacinio karo taktikos.

Buvęs NATO generalinis sekretorius A. F. Rasmussenas ir buvęs JAV Tėvynės saugumo sekretorius M. Chertoffas įsitikinė, kad Vakarai iki šiol nėra pasirengę

---

¹³ Shoshana Kedem, “2017 UK general election: Did Russian Twitter bots boost Jeremy Corbyn?”, Verdict, 4 May, 2018, <https://www.verdict.co.uk/did-russian-bots-sway-the-2017-uk-election/>

sustabdyti Rusijos kišimosi į rinkimus. Dėl to jie įkūrė Transatlantinę sąžiningų rinkimų komisiją (Transatlantic Commission on Election Integrity). Kaip vieną tokio Vakarų nepasirengimo priežasčių A. F. Rasmussenas ir M. Chertoffas įvardija būtent nepakankamą iššūkio kompleksišumo suvokimą: „Nerimą kelia tai, kad Vakarų vyriausybės vis dar kariauja praėjusį karą: jos įstrigę ne-išsamiae 2016-ųjų „netikrų naujienų“ žodyne, nors naujausios tendencijos rodo, kad Rusija ir panašūs priešininkai tobulina savo įrankius“.¹⁴

Tiesa, kiti ekspertai (tarp jų ir šio darbo autorius) mano, kad Kremlius iš esmės neišranda nieko naujo, o taiko dar KGB naudotus metodus, tik pasitelkdamas keletą naujų priemonių.

„Tai yra tas pats vadovėlis, kurį jie naudojo šaltojo karo metu“, – teigia JAV Užsienio politikos tyrimų instituto tyrėjas C. Wattsas. Pasak jo, per 2016 metų JAV prezidento rinkimus, kurie tapo tarsi savotišku Rusijos kišimosi simboliu, Kremlius „naudojo skaitmeninį mūšio lauką vietoj analoginio. Strateginės doktrinos požiūriu jie nieko nepadarė kitaip. Tiesiog dabar buvo daug lengviau veikti kibernetinėje erdvėje ir per socialinę mediją nei devintajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje“¹⁵.

„Rusijos vyriausybės bandymai daryti įtaką Vakarų šalyse nėra jokia naujiena. Ilgus dešimtmečius Sovietų Sąjunga rėmė Vakarų komunistų partijas ir vykdė dezinformacijos kampanijas. [...] Jie sugrįžo prie savo senosios taktikos, bet ją papildė naujais posūkiais. Jau žinome, kad socialinė medija leidžia Rusijos valstybei daug lengviau skleisti dezinformaciją. Mažiau dėmesio buvo skirta Rusijos privačiam verslui, leidžiančiam Rusijos valstybei daug lengviau susirasti draugų ir daryti įtaką negu tai galėjo daryti jų sovietiniai kolegos“, – tam, kad Rusijos veiksmuose naujų dalykų yra tikrai nedaug, pritaria ir garsi žurnalistė bei Rusijos ekspertė A. Applebaum.¹⁶

„A tarnybos“ (taip vadinosi KGB tarnyba, kuri rūpinosi “aktyviųjų priemonių” įgyvendinimu – M. L.) aktyviosios priemonės, skirtos įtakos JAV politikai darymui ir Amerikos vaidmens pasaulyje silpninimui, buvo vykdomos iki pat

14 Anders Fogh Rasmussen, Michael Chertoff, “The West Still Isn’t Prepared to Stop Russia Meddling in Our Elections”, Politico, 5 June, 2018, <https://www.politico.com/magazine/story/2018/06/05/russia-election-meddling-prepared-218594>

15 Garret M. Graph, “A Guide to Russia’s High Tech Tool Box for Subverting U.S. Democracy”, Wired, 13 August, 2017, <https://www.wired.com/story/a-guide-to-russias-high-tech-tool-box-for-subverting-us-democracy/>

16 Anne Applebaum, “The critical questions on Russia”, The Washington Post, 26 March, 2017, https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/the-critical-questions-on-russia/2017/03/26/0be96e7c-10ae-11e7-9b0d-d27c98455440_story.html?utm_term=.2ed78db98f03

paskutinių sovietinio režimo gyvavimo dienų. KGB įkvėpta dezinformacija ir klastotės sklandė dar 1991 metais. Visą tą laiką pagrindinis KGB ir GRU tikslas buvo pakirsti JAV vadovaujamą liberalios demokratijos santvarką pasaulyje. Tokių pačių tikslų dabar siekia Rusijos žvalgybos tarnybos¹⁷, – ne tik tokių pačių priemonių taikymą, bet ir tuos pačius tikslus, kaip Sovietų Sąjungos laikais, pabrėžia Harvardo universiteto Daviso centro Rusijos ir Eurazijos studijoms vyresnysis bendradarbis bei Šaltojo karo studijų programas direktorius M. Krameris. Jis, beje, primena, kad yra žinomas ir ne vienas Kremliaus kišimosi į JAV rinkimus atvejis šaltojo karo metais.¹⁸

Kita vertus, reikia pripažinti, kad Rusija kišasi tikrai ne visuomet vienodai ar pagal tą patį modelį. Kai kurie ekspertai netgi ižvelgia skirtumus tarp Rusijos veikimo būdų siekiant politinės įtakos Amerikoje ir Europoje, o ypač Rytų Europoje¹⁹.

Tačiau net jei šie būdai ir skiriasi, tikrai užtenka pagrindo tam tikriems apibendrinimams. Vengrijos analitinio ir konsultacinio centro „Political Capital“, Čekijos analitinio centro „European Values“ ir Austrijos pasipriešinimo dokumentacijos centro 2017 metų pabaigoje pristatytos studijos „Ar Rusija kišasi į Čekijos, Austrijos ir Vengrijos rinkimus“ autoriai pateikia tokias Rusijos kišimosi į rinkimus priemones:

Nors reikia pripažinti, kad ši schema bene išsamiausiai apibūdina apibendrintą Rusijos kišimosi į Vakarų politinius procesus strategiją, analizuojant įvairių šalių patirtį aiškėja, kad ir ji nepakankamai atskleidžia visą įmanomą šio fenomeno kompleksiškumą tiek procese dalyvaujančių veikėjų, tiek įtakos mechanizmų, tiek ir tikslų prasme.

Dėl to šio darbo uždavinys yra atliki savotišką Rusijos kišimosi į Vakarų šalių rinkimus, referendumus ir net politinius procesus „inventorizaciją“ bei „auditą“ ir tuo pačiu pabandyti paanalizuoti, ką šis bene išsamiausias Kremliaus įvairoiose vietose ir skirtingais atvejais naudotų priešiškos veiklos priemonių ir „technikų“ sąvadas leidžia atskleisti apie naujausią laiką Rusijos kišimosi į Vakarų politinius procesus fenomeną.

---

17 Mark Kramer, “The Soviet Roots of Meddling in U.S. Politics”, PONARS Eurasia, January, 2017, <http://www.ponarseurasia.org/memo/soviet-roots-meddling-us-politics>

18 Lóránt Györi, Péter Krekó, Jakub Janda, Bernhard Weidinger, “Does Russia interfere in Czech, Austrian and Hungarian elections?”, Political Capital, European Values Think-tank in cooperation with DöW, 2017, http://www.politicalcapital.hu/pcadmin/source/documents/western_experiences_eastern_vulnerabilities_20171012.pdf

Finansavimas: atviras ir slaptas, tiesioginis ir netiesioginis

Dažniausiai teigama, kad tiesioginis Rusijos kišimasis į rinkimus ir apskritai politinius procesus užsienio šalyse yra pakankamai naujas fenomenas. Atlanto Tarybos (The Atlantic Council) tyrime „The Kremlin’s Trojan Horses“ tai siejama su V. Putino sugrįžimu į prezidento postą 2012 metais ir būtent tuomet itin išplitusiu „aktyviųjų priemonių“ taikymu.¹⁹

Apie Kremliaus pastangas finansuoti jam palankias politines jėgas ir konkrečius politikus Vakaruose iš esmės pradėta kalbėti taip pat tik po Krymo aneksijos²⁰.

Tačiau tiek Rusijos kišimasis į politinius procesus, tiek tiesioginis ar netiesioginis Rusijai palankią politinių jėgų bei jų rinkimų kampanijų finansavimas pradėtas gerokai anksčiau. Jau vien minėtame Vokietijos Maršalo fondo iniciatyvos „Demokratijos stiprinimo aljansas“ tyrime kaip pirmasis kišimosi atvejis minima dar prieš 2003 metų Lietuvos prezidento rinkimus teikta parama R. Paksui, kuris vėliau apkaltos būdu buvo pašalintas iš posto.

R. Pakso apkaltos byla apskritai galėtų tapti vienu ryškiausių pavyzdžių, parodančių, kokios kompleksiškos gali būti Rusijos įtakos operacijos, kaip gali būti derinami privatūs ir V. Putino režimo tikslai ir išnaudojami patys įvairiausiai

---

19 Alina Polyakova, Marlene Laruelle, Stefan Meister, and Neil Barnett, “The Kremlin’s Trojan Horses”, Atlantic Council: Dinu Patriciu Eurasia Center, November 2017, <http://www.atlanticcouncil.org/publications/reports/kremlin-trojan-horses>

20 Mitchell A. Orenstein, “Putin’s Western Allies”, Foreign Affairs, 25 March, 2014, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-03-25/putins-western-allies>

instrumentai siekiant Kremlui palankių tikslų – nuo Kremlui artimo verslo iki mafijos²¹ ar ginklų prekybos interesų²².

Su R. Pakso išrinkimu Lietuvos prezidentu susijusi finansavimo dalis verta atskiro dėmesio. Pagrindiniu R. Pakso rinkimų kampanijos rémėju tapo Lietuvoje gyvenęs ir verslą vystęs su Rusijos kariniu pramoniniu kompleksu susijęs J. Borisovas, kurio bendrovė „Aviabaltika“ buvo kaltinama nelegalia ginklų prekyba su Sudanu. J. Borisovas R. Pakso rinkimų kampaniją oficialiai parėmė daugiau kaip 1 mln. litų (apie 400 tūkst. JAV dolerių)²³, tačiau tyrimo metu rasti dokumentai rodo, kad tikroji paramos suma galėjo būti daugiau kaip 1 mln. JAV dolerių²⁴.

Svarbu ne vien tai, jog tikrosios finansavimo sumos gali būti gerokai didesnės negu skelbiama, o oficialus finansavimas gali būti tik priedanga daug didesniam neoficialiam finansavimui, bet ir tai, kad šios paramos atveju gali būti taikomas savotiškas nelegalaus „verslo“ modelis. Mat J. Borisovas tai vertino kaip investiciją, kurią ketino kelieriopai susigrąžinti būsimomis R. Pakso, kaip prezidento, paslaugomis.

Šis pavyzdys atskleidžia vieną priežascių, kodėl visuomet finansavimas iš principo vykdomas privačiomis vienaip ar kitaip su V. Putino režimu susijusių asmenų lėšomis, o ne, pavyzdžiui, tiesiogiai iš Rusijos žvalgybų biudžeto. Galima teigti, kad tai – ne vien priedangos ir bandymo paslėpti Rusijos priešišką veiklą rezultatas. Tiesiog vienas ar kitas tokiose finansavimo schemose dalyvaujantis asmuo turi ir privačių interesų, kuriuos aktyviai stengiasi išgvendinti. Vėliau šie privatūs interesai sėkmingai derinami su platesniais Kremliaus interesais.

„[Viso to šaknys] neprasideda nuo rinkimų. Jos prasideda nuo pinigų, konkretiai – Rusijos oligarchų pinigu“, – jau apie Rusijos kišimąsi į 2016 metų JAV prezidento rinkimus aiškina Rusijoje gimęs Toronto universiteto politikos

21 “Lithuanian leader in ‘mafia’ row”, BBC News, 27 November, 2003, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3244478.stm>

22 Steven Lee Myers, “Lithuania Ousts President Over Dealings With Businessman”, The New York Times, 6 April, 2004, <https://www.nytimes.com/2004/04/06/international/asia/lithuania-ousts-president-over-dealings-with-businessman.html>

23 Oren Dorell, “Alleged Russian political meddling documented in 27 countries since 2004”, USA Today, September 7, 2017, <https://eu.usatoday.com/story/news/world/2017/09/07/alleged-russian-political-meddling-documented-27-countries-since-2004/619056001/>

24 Contract between R. Paksas and Y. Borisov, 21 February, 2004, <http://www.documentcloud.org/documents/3227236-2004-02-21-Contract-Between-R-Paksas-and-Y.html>

profesorius S. Gunitsky²⁵. Jo teigimu, svarbu suprasti, kad V. Putino režimas nėra toks monolitinis, kaip dažnai įsivaizduojama Vakaruose, o atskiri jo veikėjai turi įvairių savo interesų. Su D. Trumpu susiję įvairių Rusijos oligarchų ir net šešėlinio pasaulio veikėjų interesai tėsiasi jau daug dešimtmečių, o pats V. Putinas apie D. Trumpą prieš kelerius metus galėjo net nežinoti.

Jei suprasime šį Rusijos įtakos sklaidos finansavimo aspektą, teks pripažinti, kad grėsmę kelia ne vien kišimasis į rinkimus, o neskaidraus su Rusija susijusio verslo skverbimasis į Vakarus, kur jis vėliau tokiai pats neskaidriais būdais bando ginti savo interesus. Ir ši įtaka nei prasideda, nei baigiasi vienais ar kitais rinkimais, kad ir kokie jų rezultatai bebūtų.

Tokį Rusijos įtakos sklaidos būdą ciniškai pripažista net V. Putino užsienio politikos patarėjas S. Karaganovas, atvirai teigiantis, kad Kremlius „perka užsienio šalių elitą tikriausiai kartu vogtais pinigais“²⁶.

Todėl galima drąsiai teigti, kad bene geriausiai žinomas ir abejonių nekeliantis Prancūzijos kraštutinių dešiniųjų lyderės M. Le Pen finansavimas suteikiant jai milijoninę paskolą per su Rusija susijusį Čekijos banką²⁷ yra ir pati paprasčiausia finansavimo schema, kokia Kremlius ateityje vargu daugiau naudosis.

Dėl to neužtenka saugotis tiesiogiai su Rusija susijusių pinigų Vakarų šalių politikoje. Tieki jau minėtuose JAV Senato tyrime²⁸ ir Atlanto tarybos studijoje „The Kremlin’s Trojan Horses“²⁹ atkreipiamas dėmesys į grėsmę, kurią potencialiai kelia nepakankama galimai su Rusija susijusių Europos bendrovių pinigų dalyvavimo Didžiosios Britanijos politikoje kontrolė.

Dabar jau žinomi net du pavyzdžiai skirtinėse Atlanto pusėse, kai net formaliai nacionalinio verslo sprendimus finansuoti galimai su politika susijusius reikalus bent jau teoriškai Rusija gali išnaudoti savo įtakos sklaidai.

25 Sean Illing, “Set aside Putin and follow the money”: a Russia expert’s theory of the Trump scandal”, Vox, 3 January, 2018, <https://www.vox.com/2017/7/18/15983910/donald-trump-russia-putin-fbi-collusion-fusion-gps>

26 Christian Neef, “We Are Smarter, Stronger and More Determined”, Spiegel, 13 July, 2016, <http://www.spiegel.de/international/world/interview-with-putin-foreign-policy-advisor-sergey-karaganov-a-1102629.html>

27 Gabriel Gatehouse, “Marine Le Pen: Who’s funding France’s far right?”, BBC News, 3 April, 2017, <https://www.bbc.com/news/world-europe-39478066>

28 Patrick Wintour, “Russian bid to influence Brexit vote detailed in new US Senate report”, The Guardian, 10 January, 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/jan/10/russian-influence-brexit-vote-detailed-us-senate-report>

29 Alina Polyakova, Marlene Laruelle, Stefan Meister, and Neil Barnett, “The Kremlin’s Trojan Horses”, Atlantic Council: Dinu Patriciu Eurasia Center, November 2017, <http://www.atlanticcouncil.org/publications/reports/kremlin-trojan-horses>

Pirmasis – su Rusijos oligarchu V. Vekselbergu siejamos JAV bendrovės „Columbus Nova“ mokėjimai JAV prezidento D. Trumpo teisininkui M.D. Cohenui³⁰. Antrasis – įtariami Rusijos pasiūlyti aukso gavybos sandoriai didžiausiam „Brexit“ finansuotojui A. Banksui³¹, pakankamai akivaizdžiai susijusiam su Rusija per savo žmoną³².

Taip pat yra žinoma, kad vienas Rusijos analitinis centras siūlė kiek kitokią aukso prekybos schemą kaip slaptą Vokietijos kraštutinių dešiniųjų partijos „Alternatyva Vokietijai“ finansavimo iš Maskvos šaltinių priemonę³³. Aukso, naftos ir deimantų prekyba yra atpažįstama ir kaip slaptų SSRS KGB finansavimo operacijų Vakaruose būdas³⁴.

Nors nė vienas šių dabartinių laikų pavyzdžių kol kas nėra įrodytas kaip Rusijos planų slaptai finansuoti savo kišimąsi į Vakarų šalių politiką dalis, reikia prisiminti, kad tokią savo įtaką Kremlius stengiasi visais būdais slėpti, todėl tai įrodyti labai sunku. Taigi, nagrinėjant Kremliaus įtakos sklaidos būdus, būtina analizuoti ne vien jau įrodytus atvejus, bet ir atskleistas Rusijos galimybes bei egzistuojančias landas joms įgyvendinti.

Pavyzdžiui, nepaisant griežtos Didžiosios Britanijos premjerės Th. May pozicijos Rusijos atžvilgiu, jos konservatorių partija neseniai pademonstravo, kad nemato nieko blogo, jei juos finansuoja į Didžiąją Britaniją persikelę rusų kilmės oligarchai. Teigiamo, kad nuo 2010 metų iš turtingų rusų kilmės donorų konservatoriai gavo daugiau kaip 3 milijonus svarų, tarp jų 826 tūkstančius svarų nuo tada, kai premjere tapo Th. May³⁵. Net po pasikėsinimo į S. Skripalį konservatoriai nesutinka atsisakyti tokios paramos.

30 Reuters in Washington, “Russian oligarch met Cohen at Trump Tower before inauguration – reports”, The Guardian, 25 May, 2018, <https://www.theguardian.com/us-news/2018/may/25/russian-oligarch-michael-cohen-trump-inauguration-sources>

31 Carole Cadwalladr, Peter Jukes, “Arron Banks ‘met Russian officials multiple times before Brexit vote’”, The Guardian, 9 June, 2018, <https://www.theguardian.com/politics/2018/jun/09/arron-banks-russia-brexit-meeting>

32 Neil Barnett, “Who Funded Brexit?”, The American Interest, 26 July, 2016, <https://www.the-american-interest.com/2016/07/26/who-funded-brexit/>

33 Tony Paterson, “Putin’s far-right ambition: Think-tank reveals how Russian President is wooing – and funding – populist parties across Europe to gain influence in the EU”, The Independent, 25 November, 2014, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/putin-s-far-right-ambition-think-tank-reveals-how-russian-president-is-wooing-and-funding-populist-9883052.html>

34 “Moscow’s Gold: Soviet Financing of Global Subversion”, National Observer, 1999, http://www.nationalobserver.net/1999_autumn_campbell.htm

35 Gordon Rayner, “Tories will not return £820,000 in Russia-linked donations, Philip Hammond says”, The Telegraph, 11 March, 2018, <https://www.telegraph.co.uk/politics/2018/03/11/tories-will-not-return-820000-russia-linked-donations-philip/>

Daugiau kaip ketvirtį milijono svarų 2017 metais konservatoriams paaukojo buvusio V. Putino vyriausybės nario V. Černuchino žmona. Pats V. Černuchinas Rusijoje bent jau oficialiai net nebuvo verslininkas, o dirbo valstybiname banke “Vnešekonombank”, kuriam galiausiai porą metų vadovavo, ir užėmė finansų ministro pavaduotojo postą. Dėl to jo turto kilmė mažų mažiausiai kelia daug abejonių dėl skaidrumo. V. Černuchino žmona milžiniškas sumas konservatoriams aukoja ne šiaip sau, o už privačias vakarienes ir teniso partijas su įtakingiausiais politikais³⁶.

Vaisi tikėtina, kad taip Černuchinų šeima bando plėsti savo įtaką Didžiojoje Britanijoje, o gal net siekti kažkokiu konkretių tikslų. Tačiau, kaip rodo per apkaltą pašalinto Lietuvos prezidento R. Pakso ir kiti išvardyti pavyzdžiai, Kremliaus galiausiai sugeba išnaudoti vienaip ar kitaip su Rusijos režimu susijusių žmonių asmeninius interesus ir įtaką užsienyje savo naudai. Kol tai nebus įsisąmoninta ir nebus rasti būdai užkirsti kelią tokiai įtakos sklaidai, bet koks rūpestis dėl Kremliaus kišimosi į rinkimus bus beprasmis. Mat tiesioginis ar netiesioginis rinkimų kampanijų finansavimas – tik maža dalis viso kompleksinio Rusijos kišimosi į Vakarų politiką.

Verta atskirai panagrinėti ir galimybę, kad V. Putino režimas finansuoja Europos ir Šiaurės Amerikos politikus per su Kremliumi susijusias Vakarų lobistines struktūras, taip paversdama šiuos politikus savo lobistais ir tiesioginiai ar netiesioginiai agentai. Tiesa, galimą Rusijos kišimąsi į JAV prezidento rinkimus tiriantys pareigūnai nustatė, kad toks modelis veiké ne Rusijos, o prorusiško Ukrainos prezidento V. Janukovyčiaus naudai.³⁷ P. Manafortas, kaip teigia prokurorai, buvusiems aukšto rango įtakingiems politikams, tarp jų ir buvusiam kancleriu, sumokėjo daugiau kaip 2 milijonus JAV dolerių, kad šie užsiimtų slaptu lobizmu V. Janukovyčiaus naudai.

Vadovu tapęs P. Manafortas leidžia teigt, kad Kremliaus taip pat tikrai gali naudoti tokias schemas. P. Manafortas taip pat dirbo ir su V. Putinui artimu oligarchu O. Deripaska³⁸, o šio JAV lobisto dešiniajā ranka Ukrainoje laikytam

36 Andrew Learmonth, “SNP MP Alan Brown told to sit down after asking about controversial Tory party fundraisers”, The National, 21 February, 2018, <http://www.thenational.scot/news/16037774>.
[SNP MP told to sit down after asking about controversial Tory party fundraisers/](http://www.thenational.scot/news/16037774)

37 Shawn Donnan, “Manafort allegedly paid €2m to European politicians”, The Financial Times, February 23, 2018, <https://www.ft.com/content/879b2960-18d3-11e8-9376-4a6390addb44>

38 Mike Eckel, Christopher Miller, “The Metals Magnate And Manafort: A Kremlin Confidant Is Drawn Into The Trump Investigation”, Radio Free Europe / Radio Liberty, 22 September, 2017, <https://www.rferl.org/a/manafort-deripaska-kilimnik-russia-trump-investigation/28751541.html>

K. Kilimnikui, kuris įtariamas ryšiais su Rusijos žvalgyba³⁹, kaltinimus dėl trukdymo teisingumui pateikė ir galimą Rusijos kišimąsi į JAV rinkimus tiriantis specialusis prokuroras R. Muelleris. Be to, yra žinoma, kad epizoduose, nesuissiuose su kaltinimais Europos politikų papirkinėjimu, P. Manafortas, prieš dirbdamas D. Trumpui, siekdamas naudos O. Deripaskai, bandė daryti įtaką ir aukšto rango JAV politikams.⁴⁰

Be to, pavyzdžiui, buvęs Austrijos kancleris A. Gusenbaueris, kaip teigama, buvęs vienu pagrindinių P. Manaforto finansuotos lobistinės grupės veikėjų⁴¹, išnaudojamas ir Rusijos įtakos sklaidai. A. Gusenbaueris žinomas kaip buvusio „Rusijos geležinkelį“ vadovo V. Jakunino Rusijos įtakos sklaidai suburto „Civilizacijų dialogo“ Rodo forumo⁴² ir tos sklaidos įrankiu turinčio tapti Berlyne įkurto „Civilizacijų dialogo“ Tyrimų instituto Berlyne tarybos narys.⁴³

Faktas, kad V. Jakuninas, kuris yra JAV paskelbtų sankcijų sąraše, kažkokiu būdu išvengė tiek Kanados⁴⁴, tiek Europos Sąjungos⁴⁵ sankcijų rodo, kiek sėkminka gali būti įvairi Rusijos ir jos atstovų lobistine veikla.

Tuo tarpu Rusijos veiklos metodus gerai žinantis politikos analitikas S. Belkovskis teigia, kad „yra ne viena schema, kuri gali būti panaudota JAV įstatymu apėjimui dėl viešujų ryšių ir lobizmo“. Galima spėti, kad jis turėjo galvoje būdus, kaip išvengti užsiregistravimo „užsienio agentu“ net jei dirbi Rusijai⁴⁶.

Grįžtant prie P. Manaforto ir galimos Rusijos įtakos jam, ekspertai taip pat pašebi, kad net pačios nuo 2011 iki 2013 metų šio lobisto Ukrainoje naudotos,

---

39 “Manafort aide Konstantin Kilimnik charged in Russia probe”, BBC News, 8 June, 2018, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-44419760>

40 Jonas Bernstein, “Oligarch Tied to Manafort Has Past Links to Senior US Politicians”, Voice of America, 22 March, 2017, <https://www.voanews.com/a/oligarch-oleg-deripaska-tied-to-paul-manafort-has-past-links-to-senior-us-politicians/3777379.html>

41 “European politicians got millions to lobby for pro-Russian government in Ukraine”, Deutsche Welle, 24 February, 2018, <http://www.dw.com/en/european-politicians-got-millions-to-lobby-for-pro-russian-government-in-ukraine/a-42721849>

42 Leonid Ragozin, “The Putin adoration society”, Politico, 16 October, 2015, <https://www.politico.eu/article/the-putin-adoration-society/>

43 Dialogue of Civilizations governance board, <https://doc-research.org/about-us/governacy/>

44 “Bombardier lobbies Canada against Russia sanctions”, Daily Sabah, 16 March, 2017, <https://www.dailysabah.com/business/2017/03/16/bombardier-lobbies-canada-against-russia-sanctions>

45 “Yakunin and Russian Railways not included on EU list of sanctions due to Latvia’s objections”, The Baltic Course, 15 September, 2014, <http://www.baltic-course.com/eng/transport/?doc=96338>

46 Sue Curry Jansen, “How Western PR Firms Quietly Push Putin’s Agenda”, Fast Company, 7 January, 2017, <https://www.fastcompany.com/40437170/russia-quiet-public-relations-war>

PRIEŠRINKIMINIS PROCESAS

Nepageidaujamo kandidato puolimas

Gali būti nulaužta ir paviešinta jautri informacija

Galima pasitelkti dezinformacijos operacijas

Kandidatai galiapti tam tikros veiklos virtualioje erdvėje, šantažo ar įbauginimo taikiniuais

Pageidaujamo kandidato rėmimas

Kandidatą galima paremti per jo komandą, gaunančią finansinę paramą

Kandidatas gali gauti užsienio slaptųjų tarnybų paramą kovojuant su oponentais

Kandidatas gali gauti paramą būdamas pakviestas į Rusiją ar Rusijos okupuotas Ukrainos teritorijas

Kandidatu galbūt teikiama tiesioginė parama finansuojant jo kampaniją arba užtikrinant žiniasklaidos palaikymą

Schemos šaltinis: studija „Ar Rusija kišasi į Čekijos, Austrijos ir Vengrijos rinkimus?“. Studija parengta organizacijų Political Capital, European Values Think-tank, bendradarbiaujant su Documentation Centre of Austrian Resistance, 2017 m.
http://www.politicalcapital.hu/pc-admin/source/documents/western_experiences_eastern_vulnerabilities_20171012.pdf

o dabar viešai atskleistos "juodosios technologijos"⁴⁷ buvo bent iš dalies pa-kartotos stengiantis padėti D. Trumpui būti išrinktam prezidentu. Ir tuomet jau prie šių technologijų īgyvendinimo tiesiogiai prisidėjo V. Putino „trolių“ fabrikas bei kitos su Kremliumi susijusios jėgos, o pats P. Manafortas atsidūrė Rusijos įtakos JAV prezidento rinkimams tyrimo centre.

Paminėjimo bei analizės verta ir informacija apie vieną Rusijos mafijos lyderių laikomo S. Mogilevičiaus galimai suorganizuotas palankumo V. Putino režimui

⁴⁷ Luke Harding, "Former Trump aide approved 'black ops' to help Ukraine president", The Guardian, 5 April, 2018, <https://www.theguardian.com/us-news/2018/apr/05/ex-trump-aide-paul-manafort-approved-black-ops-to-help-ukraine-president>

RINKIMAI

Rinkėjai

Galima tiesiogiai
ar netiesiogiai
išbauginti rinkėjus

Galima papirkinėti
rinkėjus

I rinkėjus galima
nukreipti dezinformacijos
kampanijas

Balsavimo eiga ir balsų skaičiavimas

Balsavimas internetu gali
būti nulaužtas arba galbūt
sukuriamas išpūdis
apie jo nulaužimą

Iprasto balsavimo beveik
neįmanoma sukompromituoti,
bet gali būti sukuriamas
išpūdis apie tai

Schemas šaltinis: studija „Ar Rusija kišasi į Čekijos, Austrijos ir Vengrijos rinkimus?“. Studija parengta organizaciją Political Capital, European Values Think-tank, bendradarbiaujant su Documentation Centre of Austrian Resistance, 2017 m.

http://www.politicalcapital.hu/pc-admin/source/documents/western_experiences_eastern_vulnerabilities_20171012.pdf

neslepiančio dabartinio Vengrijos premjero V. Orbano rinkimų kampanijos finansavimas⁴⁸.

Garsi tiriamosios žurnalistikos atstovė ir Rusijos režimo mafijos ryšių tyriėtoja A. Kirilenko pateikia iš kito garsaus tiriamosios žurnalistikos atstovo, vokiečio J. Rotho, gautą tokį rašytinį teisėsaugai žinomo vokiečių verslininko D. Clodo liudijimą: „Dešimtajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje aš gyvenau Budapešte, kur užsiėmiau konsultavimu ir turėjau privačią saugos bendrovę SAS. Ten aš susipažinau su gerai žinomu verslininku Semionu Mogilevičiumi. Tarp mūsų užsimezgė pasitikėjimo santykiai – iš dalies dėl to, kad abu buvome religingi žydai. Dešimtojo dešimtmečio viduryje, iš tikrujų tarp 1993 ir 1996 metų S. Mogilevičius praše manęs perdavinėti pinigus įvairiems asmenims.

48 Anastasia Kirilenko, "A suitcase full of cash from the Solntsevo mafia: Does Putin have a compromat on the Hungarian Leader?", Free Russia Foundation, <http://www.freerussia.org/a-suitcase-full-of-cash-from-the-solntsevo-mafia-does-putin-have-a-compromat-on-the-hungarian-leader/>

Vienas jų buvo Sandoras Pinteris (ilgmetis V. Orbano valdomos Venegrijos vidaus reikalų ministras – M. L.). Tuo metu aš žinojau tik tiek, kad jis yra aukšto rango policijos pareigūnas ir dirba S. Mogilevičiui. [...] Kartą, 1994 metų pavasarį, parlamento rinkimų išvakarėse, S. Mogilevičiaus vertėjas atnešė man lagaminą, kuriame buvo beveik milijonas Vokietijos markių. Šie pinigai turėjo būti perduoti jaunam vyrui, tačiau jaunas vyras atsisakė užeiti pas mane į namus. Aš jam pasakiau: „Klausyk, aš turiu lagaminą su prakeiktais pinigais ir neketinu išeiti į gatvę su šiais grynaisiais. Jei tu atsisakai užeiti, aš grąžinsiu lagaminą su milijonu atgal S. Mogilevičiui. Man nerūpi“. Jis užėjo į mano namus kartu su dar vienu pagyvenusiu vyrų ir aš padaviau lagaminą su grynaisiais. Man nerūpėjo, kas jis toks. Tik po parlamento rinkimų aš supratau, kad jaunasis vyras buvo Viktoras Orbanas iš „Fidesz“ partijos. [...] Suprasdamas atsakomybę už mela-gingus parodymus, pareiškiu, kad sakau tiesą. Regensburgas, 2016.06.15“.

Sunku pasakyti, ar S. Mogilevičius nufilmavo pinigų perdavimą, o vėliau perda-vė šią kompromituojančią medžiagą V. Putino režimo tarnyboms ir ši kompro-mituojanti medžiaga tapo V. Orbano požiūrio į Rusiją ir V. Putiną kardinalaus pasikeitimų priežastimi. Būtent tokias išvadas daro A. Kirilenko. Vis dėlto, net jei jos būtu klaidingos, ši informacija taip pat verta dėmesio nagrinėjant V. Putino režimo bandymus kištis į Vakarų rinkimus. Mafijos vaidmuo šiuose procesuose toliau šiame darbe bus atskleistas ir kitais pavyzdžiais.

Kaip apibendrinti visą šią informaciją apie įvairius galimai Kremliaus naudo-jamus sau palankią politiką, partiją ir jų rinkimų kampanijų finansavimą bei tikėtiną tiesioginių įtakingų asmenų Vakaruose papirkinėjimą? Panašu, kad rei-kia pripažinti, jog kova prieš Rusijos pinigų dalyvavimą Vakarų politikoje be rimtos ir kompleksinės tarptautinės kovos prieš nešvarius pinigus apskritai, prieš neskaidraus Rusijos verslo skverbius iš Vakarus ir prieš tokio verslo pa-galbininkus Vakaruose gali tapti panaši į kovą su vėjo malūnais.

Net šaltojo karo metais, geležinės uždangos laikais, Rusijos žvalgybos suge-bėjo sėkmingai finansuoti tiek joms palankias politines jėgas, tiek specialias operacijas⁴⁹. Todėl sunku tikėtis, kad dabar, kai geležinės uždangos nebéra, o Rusijos finansavimo šaltiniai gali būti gerokai įvairesni, naudos gali duoti vien rinkimų kampanijų ar politinio finansavimo griežtinimas apskritai. Žinoma, lopysti esamas tokio finansavimo spragas būtina, tačiau kova tikrai turėtų būti gerokai kompleksiškesnė.

---

49 “Moscow’s Gold: Soviet Financing of Global Subversion”, National Observer, 1999, <http://www.nationalobserver.net/1999秋天campbell.htm>

Rusijai draugiškos partijos: parama natūralių rėmėjų tinklui

Ši parama net nėra slepiama. Dažniausiai ji deklaruojama atvirai, nors tikrieji bendarbiavimo instrumentai vis dar nėra pakankamai atskleisti. Net ir nepaisant sklandančių gandų apie finansinę Kremliaus paramą, ryšių su Maskva pobūdžiu atskleisti šiuo atveju netiks vadinamas „sekite pini-gus“ principas. Mat kol kas neabejotinas yra tik jau minėtos paskolos M. Le Pen partijai atvejis. Be to, reikia sutikti su Europos kraštutinių dešiniųjų ir jų ryšių su Rusija tyrinėtoju A. Šechovcovu, kuris teigia, kad „Kremlui nereikia pirkti šios paramos – ji jau egzistuoja“.⁵⁰

Kita vertus, apie Sovietų Sajungos paramą komunistinėms jėgoms visame pasaulyje, ko gero, galima būtų pasakyti tą patį – Kremliaus nereikėjo joms pirkti, tačiau skiriama ji buvo tam, kad sustiprintų Maskvai palankias jėgas. Dabar V. Putino režimui aktualus panašus kraštutinių dešiniųjų jėgų stiprinimas, o pagal galimybes ir atvedimas į valdžią Vakarų šalyse.

Nepaisant to, ar Kremliaus paramą šiuo atveju galima laikyti esmine priežastimi, ar ne, pavyzdžiu, jo atvirai remiamu Italijos „Lygos“ arba Austrijos Laisvės partijos dalyvavimą šių šalių vyriausybų veikloje taip pat tenka vertinti iš Maskvos kišimosi į Vakarų šalių rinkimus ir politinį procesą apskritai perspektyvos.

Juo labiau, tiesioginiai kišimosi į rinkimus elementų, konkrečiai „Twitter“ erdvėje, taip pat buvo pastebėti.⁵¹ Pranešama, kad dabartinis Austrijos vicekancleris H. Ch. Strache 2015 metais pripažino informaciją apie migracijos srautus

50 Dmitry Okrest, “Nationalists in Europe back Putin”, 18 August, 2016, <https://birdinflight.com/rumir/20160818-nationalists-in-europe-back-putin.html>

51 David Alandete, Daniel Verdu, “How Russian networks worked to boost the far right in Italy”, El País, 1 March, 2018, https://elpais.com/elpais/2018/03/01/inenglish/1519922107_909331.html

gavęs iš Rusijos žvalgybos⁵². 2017 metų Austrijos parlamento rinkimų kampanijos metu būtent migrantų tema buvo viena pagrindinių. Kraštutiniu dešiniųjų Laisvės partija po jų pateko į vyriausybę, o H. Ch. Strache tapo vicekancleriu.

Apie galimą tiesioginę Rusijos specialiųjų tarnybų įtaką kraštutiniams dešiniems šiame darbe dar bus kalbama, bet apie kokią paramą galime kalbėti, jei paliksime nuošalyje finansavimą, apie kurį kol kas iš esmės sklando tik gandai, ir tiesioginę Rusijos specialiųjų tarnybų įtaką?

Pasirodo, remiantis didėjančio Rusijos aktyvumo užsienyje analize, ši parama dar 2011 metais buvo analitiškai įvertinta ir apibrėžta. Tiesa, Suomijos Tarptautinių santykų instituto ekspertė S.Saari tuomet nagrinėjo Rusijos pastangas daugiausia kaimyninėse valstybėse, tačiau savo studijoje „*Putin's Eurasian Union Initiative: Are the premises of Russia's post-Soviet policy changing?*“⁵³ ji iš esmės atskleidė strategiją, kuri dabar taikoma ir ideologiškai artimų partijų rémimui Vakarų šalyse. Beje, autorė jau tuomet šią strategiją siejo ne su vadinaudaja „minkštajā galia“ apie kurią tuomet daugiausiai kalbėdavo Rusijos ekspertai, o su gerai žinoma KGB „aktyviųjų priemonių“ tradicija, kuri yra esminė nagrinėjant visą Rusijos kišimąsi į politinius procesus Vakaruose.

„Egzistuojanti Rusijos kaimynystės politika savo dabartinę formą įgavo atsakymada į „spalvotąsias revoliucijas“ buvusiose Sovietų Sąjungos šalyse. Ukrainos „Oranžinė revoliucija“ Rusijoje buvo plačiai interpretuota kaip žeminantis silpnėjančios Rusijos įtakos posovietinėje erdvėje įrodymas. Buvo padaryta išvada, kad Rusija privalo dėti daugiau pastangų kuriant savo pačios NVO tinklus ir teikti finansinę paramą, skleisti „politinių technologijų“ patirtį bei rengti mokymus, kad susigrąžintų dominuojančias pozicijas regione“, – teigė S. Saari.

Ji išskyrė tris pagrindines priemones, kurios buvo skirtos paveikti užsienio visuomenes „artimajame užsienyje“:

- **Pro-aktyvus politinis dalyvavimas**, t. y., ryšių su daugybe politinių veikėjų kūrimas, prorusiškų partijų veiklos koordinavimas, jų reorganizavimas ir parama joms, politinių technologijų ir konsultacijų rinkimų klausimais eksportas;
- **NVO diplomatija**, t.y. prorusiškų jaunimo grupių, mažumų ir

⁵² Markus Sulzbacher, “Die Nachrichtendienste unter Kontrolle der FPÖ”, Der Standard, 3 January, 2018, <https://derstandard.at/2000071369657/Die-Geheimdienste-unter-Kontrolle-der-FPOe>

⁵³ Sinikukka Saari, “Putin's Eurasian Union Initiative: Are the premises of Russia's post-Soviet policy changing?”, Swedish Institute of International affairs, 1 November, 2011, <https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/ui-publications/putins-eurasian-union-initiative-are-the-premises-of-russias-post-soviet-policy-changing-min.pdf>

separatistinių visuomeninių organizacijų bei analitinių centrų (think-tanks) kūrimas bei parama jiems;

■ Palankios žiniasklaidos aplinkos kūrimas ir valdymas, t.y. Rusijos žiniasklaidos priemonių įkūrimas, žiniasklaidos kampanijų Rusijos žiniasklaidoje vykdymas arba įtaka vietinei nacionalinei žiniasklaidai.

Galbūt ši strategija yra šiek tiek modernizuota ir pritaikyta prie dabarties sąlygų bei Vakarų politinės rinkos, tačiau iš žinomų Rusijos paramos jai artimoms jégoms Europos šalyse pavyzdžių galima daryti išvadą, kad taikoma būtent ji.

Vienas ryškiausių pavyzdžių – Bulgarijos žvalgybos perimtas 30 puslapių rinkimų strategijos planas, kurį šios šalies Socialistų partijai, siekusiai savo atstovo R. Radevo pergalės šalies prezidento rinkimuose 2016 metų lapkritį, parengė su Kremlionių susijęs Rusijos strateginių studijų institutas RISI⁵⁴. Plane – įvairios priemonės: nuo „netikrų naujienų“ panaudojimo iki manipuliacijų apklausų duomenimis. Ir panašu, kad planas ne tik buvo vykdomas⁵⁵, bet ir davė lauktus rezultatus – R. Radevas buvo išrinktas.

Dabar jau žinoma, kad buvusio Rusijos žvalgybininko L. Reštnikovo vadovaujamas institutas buvo parengęs ir kišimosi į 2016 metų JAV prezidento rinkimus planą⁵⁶. O Graikijoje prieš 2015 metų sausio rinkimus RISI dirbo ne vien su dešiniaja „Nepriklausomų graikų“ partija, bet ir su dabartiniu premjeru A. Tsiprasu bei jo vadovaujama kairiųjų partija „Syriza“⁵⁷. Abi šios partijos dabar sudaro Graikijos vyriausybę.

Tiesa, panašūs planai ir net su Rusija susijusių asmenų rengtos „juodosios technologijos“ siekiant Kremlioniui palankią kandidatų pergalę Europos šalyse jau anksčiau nebuvvo jokia naujiena. 2003 metais Lietuvoje pas R. Pakso rėmėją J. Borisovą rastas planas „Strekoza“, kurio tikslas – destabilizuoti padėti

54 Joe Parkinson, Georgi Kantchev, “Document: Russia Uses Rigged Polls, Fake News to Sway Foreign Elections”, The Wall Street Journal, 23 March, 2017, <https://www.wsj.com/articles/how-does-russia-meddle-in-elections-look-at-bulgaria-1490282352>

55 Illian Vassilev, “Russia’s elections manual for BSP and the role played by Bulgarian sociological agencies”, Bulgaria Analytica, 31 March, 2017, <http://bulgariaanalytica.org/en/2017/03/31/>

56 Ned Parker, Jonathan Landay, John Walcott, “Putin-linked think tank drew up plan to sway 2016 US election – documents”, Reuters, 19 April, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-usa-russia-election-exclusive/putin-linked-think-tank-drew-up-plan-to-sway-2016-us-election-documents-idUSKBN17L2N3>

57 Paul A. Goble, “Kremlin think tank confirms close links with Kremlin and with new Greek premier”, Euromaidan Press, 1 February, 2015, <http://euromaidanpress.com/2015/02/01/kremlin-think-tank-confirms-close-links-with-kremlin-and-with-new-greek-premier/>

šalyje ir taip lemti R. Pakso šalininkų pergalę parlamento rinkimuose⁵⁸. Jau minėta, kad P. Manafortas buvo parengės 2011–2013 metų „juodųjų technologijų“ planą, kurio tikslas – parama Rusijai palankiam Ukrainos prezidentui V. Janukovyčiui. Beje, tame minėtas ir analitinio centro kūrimas, minimas ir S. Saari atskleistoje strategijoje kaip vienas uždavinių.

Galima tik spėlioti, ar panaši „intelektualinė parama“ neperduodama ir kitoms Rusijos režimui ideologiškai ar kitaip artimoms partijoms Europoje. Tačiau paramos Italijos „Lygai“ atveju galima pastebėti, kad buvo įkurta visuomeninė organizacija Lombardijos-Rusijos kultūros asociacija, kurios įtaką „Lygos“ ir Rusijos bendradarbiavimui pabréžia A. Šechovcovas⁵⁹, o A. Applebaum įtaria, kad būtent per šią asociaciją buvo perkama ir Rusijos įtaka Italijoje⁶⁰.

A.Šechovcovas nurodo, kad prorusiškų partijų tinklo kūrimu ir jų veiklos koordinavimu užsiima ir Rinkimų stebėjimo organizacija CIS-EMO bei kitos struktūros, taip pat asmeniškai tokie veikėjai, kaip A. Duginas, S. Glazjevas bei V. Žirinovskis.⁶¹

Vienas ryškiausių tokio koordinavimo ir ideloginės-intelektualinės paramos pavyzdžių – 2014 metų gegužės pabaigoje Vienoje surengtas slaptas Europos kraštutinių dešiniųjų suvažiavimas. Šio renginio finansinis rėmėjas buvo tokia veikla garsėjantis Rusijos oligarchas K. Malofejevas, o pagrindinis ideologas, paraginės kurti net „šventajį aljansą“ – A. Duginas⁶². 2015 metais Sankt Peterburge surengtas Europos kraštutinių dešiniųjų suvažiavimas⁶³, remiamas

58 New Europe Brussels team, “Strekoza plan unveils election questions”, New Europe, 15 November 2003, <https://www.neweurope.eu/article/strekoza-plan-unveils-election-questions/>

59 Anton Shekhovtsov, “The Italian far right Lega Nord builds closer ties with Moscow”, Anton Shekhovtsov’s blog, 6 March, 2017, <http://anton-shekhtsov.blogspot.com/2017/03/the-italian-far-right-lega-nord-builds.html>

60 Anne Applebaum, “This is how Putin buys influence in the West”, The Washington Post, 15 June, 2018, https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/this-is-how-putin-buys-influence-in-the-west/2018/06/15/45ccb2a-70b2-11e8-bf86-a2351b5ece99_story.html?utm_term=.60ef46caaf0

61 Anton Shekhovtsov, “The far-right front of Russian active measures in Europe”, Euromaidan Press, 16 August, 2016, <http://euromaidanpress.com/2016/08/16/the-far-right-front-of-russian-active-measures-in-europe/>

62 Robert Zubrin, “The Wrong Right”, National Review, 24 June, 2014, <https://www.nationalreview.com/2014/06/wrong-right-robert-zubrin/>

63 “Europe far-right parties meet in St Petersburg, Russia”, BBC News, 22 March, 2015, <https://www.bbc.com/news/world-europe-32009360>

Rusijos valdžios artimos partijos „Rodina“, taip pat rengiami įvairių viso pasaulio separatistinių jėgų forumai.⁶⁴

A. Duginas kartu su K. Malofejevu, S. Glazjevu ir L. Rešetnikovu įkūrė ir įvairiomis kalbomis į kraštutinių dešiniųjų bendruomenę Europos šalyse apeliuojančią tinklapį bei analitinį centrą „Katheon“. Žinomas tokios Rusijos įtakos tyrinėtojas Ch. Grozevas teigia, kad tai net nėra tikra ideologinė parama, o tokiu institucijų kūrėjai nebūtinai net patys tiki tuo, ką skelbia. „Jie padarė rinkos tyrimą – identifikavo nišą – ir gamina bei pardavinėja produktą. Ir, labai tikėtina, patys juokiasi iš savo kliento intelektualinio skurdumo“, – aiškina Ch. Grozevas⁶⁵.

Ypač išsamioje Vengrijos analitinio ir konsultacijų centro „Political capital“ studijoje apie Rusijos įtaką Austrijoje atskleidžiama, kaip parama dabar jau į valdžią patekusiems Austrijos Laisvės partijos veikėjams buvo susipynusi į visa apimantį tinklą – nuo įvairių kursų, mokymų ir susitikimų su aukšto rango politikais Maskvoje iki itin plačios Suvorovo instituto Vienoje veiklos ir net verslo ryšių tarp Rusijai palankių Austrijos veikėjų ir įvairių asmenų bei struktūrų Maskvoje kūrimo⁶⁶.

Visos šios politinės jėgos, žinoma, kaip ir numatyta S. Saari atskleistoje strategijoje, sulaukia visiško Rusijos „informacinio palaikymo“⁶⁷, bet tai, kad šis palaikymas toli peržengia vien „Sputnik“ ar kitų Rusijos dezinformacijos kanalų paramą atskleidžia ne vien šie tyrimai, bet ir atskleistas M. Le Pen asmeninis ryšys su buvusiu Rusijos parlamento nariu K. Rykovu⁶⁸, kuris dažnai vadina mas net Rusijos manipuliacijų technikos socialiniuose tinkluose ir internete apskritai pionieriumi ar mažų mažiausiai svarbia Rusijos dezinformacijos mašinos dalimi⁶⁹.

64 Patrick Reevell, “Texas, California Separatists Attend Kremlin-Funded Conference”, ABC News, 27 September, 2016, <https://abcnews.go.com/International/texas-california-separatists-attend-pro-kremlin-conference/story?id=42395066>

65 Christo Grozev, “Would you like fries with that conspiracy?”, Christo’s blog, 2 January, 2017, <https://cgrozev.wordpress.com/2017/01/02/would-you-like-fries-with-that-conspiracy/>

66 Dr. Bernhard Weidinger, Fabian Schmid. Dr. Péter Krekó, “Russian Connections of the Austrian Far-Right”, Political Capital, April, 2017, http://www.politicalcapital.hu/pc-admin/source/documents/PC_NED_country_study_AT_20170428.pdf

67 Anton Shekhovtsov, “Conventional bedfellows: The Russian propaganda machine and the western far right”, Eurozine, 27 October, 2017, <https://www.eurozine.com/conventional-bedfellows-the-russian-propaganda-machine-and-the-western-far-right/>

68 Nicholas Vinocur, “Marine Le Pen’s internet army”, Politico, 12 February, 2017, <https://www.politico.eu/article/marine-le-pens-internet-army-far-right-trolls-social-media/>

69 Molly Schwartz, “The man who taught the Kremlin how to win the internet”, Public Radio International, 31 May, 2018, <https://www.pri.org/stories/2018-05-07/man-who-taught-kremlin-how-win-internet>

Svarbus aspektas nagrinėjant Rusijos pastangas remti kraštutines politines jėgas Europoje yra ir tas, kad jau žinomi mažiausiai trys atvejai, kai remiamieji įtariami tiesioginiu bendardarbiavimu su Rusijos žvalgybomis. Lenkijoje 2016 metų gegužę dėl kaltinimų šnipinėjimu Rusijos, o gal ir Kinijos naudai suimtas minėto Rusijos remiamo Europos kraštutinių jėgų tinklo narys M. Piskorskis⁷⁰. Tais pačiais 2016 metais per kraštutinių dešiniųjų Vengrijos nacionalinio fronto lyderio I. Gyorkoso įvykdymo policininko nužudymo tyrimą paaškėjo ilgamečiai šios organizacijos ryšiai su Rusijos karine žvalgyba GRU⁷¹. Europarlamentaras B. Kovacsas iš Vengrijos kraštutinių dešiniųjų partijos „Jobbik“ šnipinėjimu Rusijos naudai apkaltintas dar 2014 metais⁷².

Beje, B. Kovacso žmonos gyvenimo istorijos analizė leidžia įtarti ir garsiąją KGB „medaus spastų“ taktiką, kai verbuoti Vakarų politikus buvo pasitelkiamas KGB dirbusių moterų žavesys ir vilionės. Moterų vaidmenį skleidžiant Rusijos įtaką tarp Rusijai palankių kraštutinių jėgų Vakarų šalyse verčia analizuoti ne vien KGB istorija ir B. Kovacso žmonos atvejis, bet ir kiti šių laikų sutapimai. Jau minėti įtarimai dėl „Brexit“ finansuotojo A. Bankso žmonos; JAV kraštutinių dešiniųjų lyderio R. Spencerio žmona ir aktyvi jo ideologijos platintoja N. Kuprianova yra rusė, A. Dugino sekėja⁷³. Dar daugiau pagrindo „medaus spastų“ Rusijos įtakos Vakaruose skleidimo taktikos analizei suteikia jau atskleista JAV areštuotos Rusijos šnipės M. Butinos, bandžiusios infiltruotis į JAV respublikonų partijos gretas, istorija⁷⁴.

Apibendrinant galima teigti, kad Kremliaus parama sau palankioms politinėms jėgomis toli gražu neapsiriboją viena ar kita rinkimų kampanija. Netgi atvirkščiai – kai ši parama sékminga ilgesnį laikotarpį, išnaudojant ir vidines Vakarų šalių problemas, kartais nebūtinu tampa ir tiesioginis kišimasis į rinkimus arba jis gali būti mažesnis. Vis dėlto tikslus Kremlui vis tiek kartais pavyksta pasiekti.

---

70 “Poland detains pro-Kremlin party leader for ‘spying’”, The Guardian, 19 May, 2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/may/19/poland-detains-pro-kremlin-party-leader-mateusz-piskorski-spying>

71 Edit Zgut, “Hungary’s pro-Kremlin far right is a regional security threat”, Euobserver, 23 December, 2016, <https://euobserver.com/opinion/136354>

72 Daniel Nolan, Csaba T. Tóth, “The Far-Right European Lawmaker and the Three-Decade ‘KGB Honey Trap’”, VICE News, 26 September, 2014, <https://news.vice.com/article/the-far-right-european-lawmaker-and-the-three-decade-kgb-honey-trap>

73 Casey Michel, “Meet the Moscow Mouthpiece Married to a Racist Alt-Right Boss”, The Daily Beast, 20 December, 2016, <https://www.thedailybeast.com/meet-the-moscow-mouthpiece-married-to-a-racist-alt-right-boss>

74 Katelyn Polantz, Sara Murray, “Prosecutors: Butina is a flight risk, has ties to Russian intelligence”, CNN, 19 July, 2018 <https://edition.cnn.com/2018/07/18/politics/butina-hearing-flight-risk-trial/index.html>

Taip pat aiškėja, kad intelektualinė, informacinė bei ideologinė parama kartais gali būti ne mažiau vertinga negu finansinė. Todėl vien kova su „netikromis naujienomis“ ir nešvarių Kremliaus pinigų persekiojimas Rusijos kišimosi į Vakarų politinius procesus išspręsti negali.

Kita vertus, pats kišimosi procesas turi gerokai globalesnių tikslų negu vien padėti vienai ar kitai Kremliai ideologiškai artimai partijai per vienus ar kitus rinkimus. Nereikia pamiršti, kad vienas ilgalaikių Rusijos tikslų yra ne tik susilpninti, bet ir sugriauti Europos Sąjungą iš vidaus, o jau po 2014 metų Europos Parlamento rinkimų šioje vis didesnį vaidmenį gaunantčioje ES valdžios struktūroje 20 proc. parlamentarų buvo atvirai nusiteikę euroskeptikai⁷⁵. 2018 metų birželio balsavimas Europos Parlamente dėl rezoliucijos raginančios Maskvą paleisti Rusijoje ir kryme nelaisvėje laikomus Ukrainos politinius kalinius parodė, kad šis prorusiškas aljansas Europos Parlamente tvirtai išlaiko savo pozicijas.⁷⁶

Tokių Kremliai palankią jėgų stiprinimas visos ES mastu V. Putino režimui kartais gali būti svarbesnis tikslas net už sąlyginę sékmę kažkurioms konkrecios šalies rinkimuose. Tačiau tai nebūtinai reiškia, kad per 2019 metų Europos parlamento rinkimus mes išvysime milžinišką koordinuotą Kremliaus kišimosi į šiuos rinkimus kampaniją. Didžioji dalis darbo gali būti padaryta jau iki rinkimų.

Kaip konkretčiai kraštutinės jėgos gali būti panaudotos griaunant visos Europos darbotvarkę, rodo Nyderlanduose vykusio referendumo dėl Asociacijos sutarties su Ukraina patirtis, kur būtent jos griežė pirmu smuiku, o Rusijos kišimasis taip pat buvo akivaizdus⁷⁷.

Vien iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad paramos Kremliai palankioms partijoms priemonių rinkinys – labai platus: nuo tokiu, kurias daug kas vadintų tiesiog „minkštaja galia“ iki tikrų specialiųjų tarnybų operacijų. Tačiau akivaizdu, kad visą šį paketą teisingiausia sieti su KGB „aktyviųjų priemonių“ tradicija. Taigi ir bandant priešintis tokiam kišimuisi ypatingas vaidmuo tenka kontražvalgybai ir Vakarų specialiosioms tarnyboms apskritai. Kitas svarbus priešinimosi būdas – šių tarptautinių Rusijos įtakos tinklų tyrinėjimas ir viešinimas.

75 Jeremy Bender, “Putin Is Infiltrating European Politics With Shocking Effectiveness”, Business Insider, 9 December, 2014, <http://www.businessinsider.com/putin-is-infiltrating-europe-2014-12>

76 “Full list of Members of the European Parliament who voted against the resolution on political prisoners in Russia”, Tango Noir, 16 November, 2018, <http://www.tango-noir.com/2018/06/16/full-list-of-members-of-the-european-parliament-who-voted-against-the-resolution-on-political-prisoners-in-russia/>

77 Anne Applebaum, “How Much Trouble Is Russia Causing in Europe?”, Slate, 8 April, 2016, http://www.slate.com/articles/news_and_politics/foreigners/2016/04/the_dutch_referendum_on_ukraine_shows_how_russia_is_influencing_europeans.html?via=gdpr-consent

Ryšiai su tradicinėmis Vakarų partijomis ir politikais

Viešumas ir Vakarų šalių visuomenių informavimas apie Kremliaus įtakos tinklus, šios įtakos skleidimo būdus ir naudojamas strategijas ypač svarbus ir dėl to, kad Kremlius tikrai neapsiriboja vien parama kraštinėms politinėms jėgomis.

2018 metais Lietuvoje surengtas apkaltos procesas buvusiam parlamento pirmininko pavaduotojui M. Basčiui iš valdančiosios socialdemokratų partijos atskleidė, kaip tokia įtaka gali būti susipyntusi į Rusijos atominės energetikos koncerno „Rosatom“ interesų, asmeninių ryšių su buvusiais Rusijos speciailiųjų tarnybų darbuotojais⁷⁸ bei kitais Maskvos įtakos agentais ir net mafijos autoritetais⁷⁹ tinklą.

Dar 2015 metų vasarą, po Prancūzijos delegacijos vizito į Rusijos aneksuotą Krymą imta garsiai diskutuoti apie Kremliaus įtaką nemažai daliai tradicinių Prancūzijos dešiniųjų⁸⁰. Bandant suprasti šios paramos anatomiją, be kitų paaiškinimų negalima nepastebėti Prancūzijoje dar 2004 metais įkurtose asociacijose „Prancūzijos-Rusijos dialogas“ vaidmens⁸¹.

Lobistinė organizacija „Prancūzijos-Rusijos dialogas“ agituoja už strateginę

78 “Lithuanian MP faces impeachment for ties to Russian spy”, The News, 23 March, 2017, <https://www.thenews.com.pk/print/194039-Lithuanian-MP-faces-impeachment-for-ties-to-Russian-spy>

79 “VSD demaskuoja Seimo vicepirmininką M.Bastį: ryšiai su Rusijos verslininkais, įtariamais agentais ir mafijos autoritetais”, 15min, 9 March, 2017, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vsd-demaskuoja-seimo-vicepirmininka-m-basti-rysiai-su-rusijos-verslininkais-itariamais-agentais-ir-mafijos-autoritetais-56-766490>

80 Benjamin Haddad, “How Putin Won French Conservatives”, The Daily Beast, 18 August, 2015, <https://www.thedailybeast.com/how-putin-won-french-conservatives?ref=scroll>

81 Claire Bigg, “Crimea Visit Spotlights Kremlin Sympathies Beyond French Fringes”, Radio Free Europe / Radio Liberty, 29 July, 2015, <https://www.rferl.org/a/crimea-visit-spotlights-kremlin-sympathies-beyond-french-fringes/27159124.html>

Rusijos ir Prancūzijos partnerystę. Šiai asocijacijai vadovauja į JAV sankcijų sąrašą įtrauktas V. Putiniu artimu laikytas buvęs „Rusijos geležinkelį“ vadovas V. Jakuninas bei Prancūzijos Nacionalinės Asamblėjos deputatas Th. Mariani. Jis atstovauja Respublikonų partijai, kurios nariai yra ir buvęs prezidentas N. Sarkozy bei prieš praėjusius Prancūzijos vadovo rinkimus favoritu ilgai laikytas F. Fillonas.

Kaip teigia „The New York Times“, ši organizacija, pasak Prancūzijos specialiųjų tarnybų, yra „užkrēsta“ Rusijos žvalgybų⁸², o įtakingi tradicinių Prancūzijos partijų politikai nesibodi ryšių su ja. Tieki pati organizacija⁸³, tiek jos nariai aktyviai dalyvavo 2017 metų Prancūzijos prezidento rinkimų kampanijoje.

„Prancūzijos-Rusijos dialogo“ tarybos narys, parlamentaras respublikonas N. Dhuicqas aktyviai sudalyvavo Rusijos dezinformacijos kampanijoje, kuria buvo siekiama paskleisti gandus, kad kandidatas į prezidentus E. Macronas yra homoseksualus ir jį remia tik „gėjų lobistai“ bei Amerikos bankininkai. Būtent tai interviu Rusijos dezinformacijos kanalui „Sputnik“ pareiškė N. Dhuicqas⁸⁴. Vėliau ši dezinformacija buvo toliau platinama įprastais Rusijai „netikrų naujienu“ sklaidos būdais⁸⁵, stengiantis pakenkti E. Macronui ir padėti ne tik M. Le Pen, bet ir F. Fillonui⁸⁶. F. Filloną, o ne M. Le Pen, ko gero, teisingiausia būtų laikyti pagrindiniu Rusijos remtu kandidatu praėjusiųose Prancūzijos prezidento rinkimuose. Jo naudai net buvo naudojama manipuliavimo apklausomis technika⁸⁷, kurią kaip vieną Rusijos siūlomų kišimosi į rinkimus būdų atskleidė Bulgarijos žvalgybų perimtas paramos Maskvoje parengtas paramos R. Radevui planas.

Paties F. Fillono ryšiai su Kremliumi tokie artimi, kad jis turi galimybę net iš jų pelnytis. Teigiamo, kad už 50 tūkstančių dolerių F. Fillonas 2015 metais Libano verslininkui F. Makhzoumi surengė susitikimą su V. Putini Sankt Peterburge.⁸⁸

82 Cécile Vaissié, “Can the Kremlin Influence the French Election”, The New York Times, 14 April, 2017, <https://www.nytimes.com/2017/04/14/opinion/can-the-kremlin-influence-the-french-election.html>

83 “Russia Tries to Influence Le Pen to Repeal Sanctions”, Bellingcat, 29 April, 2017, <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2017/04/29/russia-tries-influence-le-pen-repeal-sanctions/>

84 Shira Rubin, Tanya Bekker, “Russia’s Fake News Crusade Is Still Pushing For Le Pen”, Vocabit, 24 April, 2017, <http://www.vocabit.com/423581/russia-fake-news-le-pen/index.html>

85 “War without blood”, Zeit, February, 2017, <https://www.zeit.de/digital/internet/2017-02/bundestag-elections-fake-news-manipulation-russia-hacker-cyberwar/seite-5>

86 “France election: Macron laughs off gay affair rumours”, BBC News, 7 February, 2017, <https://www.bbc.com/news/world-europe-38892409>

87 “French polling watchdog warns over Russian news agency’s election report”, The Guardian, 2 April, 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/apr/02/french-polling-watchdog-warns-over-russian-news-agency-election-report>

88 Anne-Sylvaine Chassany, Max Seddon, “Francois Fillon faces more pressure over Vladimir Putin links”, The Financial Times, March 21, 2017, <https://www.ft.com/content/98a34480-0e62-11e7-b030-768954394623>

Didžiojoje Britanijoje verta dėmesio ne vien jau minėta Rusijos parama J. Corbyno vadovaujamų leiboristų kampanijai per 2017 metų parlamento rinkimus, bet ir įdomus paties šio politiko vaidmuo „Brexit“ kampanijos metu. Mat paaiskėjo, kad J. Corbynas ir jo biuras, turėjė būti vienais pagrindinių šalių pasilikimo Europos Sąjungoje šauklių, dėl nesuprantamų priežasčių samo-ningai sabotavo⁸⁹ kampaniją, raginusią piliečius balsuoti prieš išstojimą iš ES. Toks J. Corbyno elgesys netikėtai sutapo su vis labiau aiškėjančiomis Rusijos pastangomis prisdėti prie „Brexit“⁹⁰.

Beje, pastangų sabotuoti leiboristų kampaniją už pasilikimą Europos Sąjungoje idėjos autorius, atrodo, buvo S. Milne'as, kuris seniai žinomas kaip išskirtinai palankus V. Putino režimui⁹¹. Net Rusijos įtakos Vakaruose sklaidai ir jos rėmėjų tinklo kūrimui skirtame vadinamajame „Valdajaus forume“ 2015 metais S. Milne'ui buvo skirtas svarbus moderatoriaus vaidmuo.⁹²

Beje, tai, kad Kremlis ir jo parankiniai jau seniai stengiasi savo įtaką skleisti ir tradicinėse Didžiosios Britanijos partijose, rodo dar 2008 metais kilię skandalas. Jo esmė – į viešumą iškilę slapti O. Deripaskos ryšiai su leiboristu, tuomečiu Didžiosios Britanijos atstovu Europos Komisijoje P. Mandelsonu ir konservatorių partijos iždininku G. Osborne'u⁹³.

Lordas P. Mandelsonas dabar ne tik išlieka įtakingas politikas, bet ir tapo oficialiu Rusijos lobistu, kuris galbūt net trukdo vyriausybės pastangoms izoliuoti V. Putino režimą.⁹⁴ Tik JAV sankcijos O. Deripaskai privertė P. Mandelsoną nutraukti oficialų šio oligarcho interesų atstovavimą, tačiau Rusijos klientų sąrašas, atrodo, vis dar labai ilgas.

- 89 Laura Kuenssberg, "Corbyn office 'sabotaged' EU Remain campaign – sources", BBC News, 26 June, 2016, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-36633238>
- 90 David Gilbert, "Everything you need to know about the bombshell report linking Russia to Brexit", VICE News, 11 June, 2018, https://news.vice.com/en_us/article/zm8gz9/trump-russia-aaron-banks-brexit-farage
- 91 David Parikarakos, "Corbyn's new Stalinist voice", Politico, 25 October, 2017, <https://www.politico.eu/article/stalinist-voice-of-labour-seumas-milne-jeremy-corbyn-putin/>
- 92 Simon Walters, Will Stewart, "Red handed! Photograph shows Jeremy Corbyn's pro-Kremlin spin chief held in Putin's iron grip at propaganda summit", Daily Mail, 1 November, 2015, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3298550/Red-handed-Photograph-shows-Jeremy-Corbyn-s-pro-Kremlin-spin-chief-held-Putin-s-iron-grip-propaganda-summit.html>
- 93 "Three Men, One Yacht, And A Big Scandal", Radio Free Europe / Radio Liberty, 23 October, 2008, https://www.rferl.org/a/Three_Men_One_Yacht_And_A_Big_Scandal/1332191.html
- 94 Andrew Foxall, "Putin and the Prince of Darkness: Revealed: the web of links between Peter Mandelson's shadowy global consultancy firm and the billionaire power brokers of Putin's Russia", Henry Jackson Society, 26 July, 2014, <http://henryjacksonsociety.org/2014/07/26/putin-and-the-prince-of-darkness-revealed-the-web-of-links-between-peter-mandelsons-shadowy-global-consultancy-firm-and-the-billionaire-power-brokers-of-putins-russia/>

Jau buvo minėti O. Deripaskos bandymai daryti įtaką JAV respublikonų politikams. Tiriant galimą Rusijos įtaką per 2016 metų JAV prezidento rinkimus vis didesnis dėmesys krepiamas į Rusijos kuriamą tinklą ne tik pačioje respublikonų partijoje, bet ir ypač įtakinga jų rémėja laikomoje Nacionalinėje ginčlų asociacijoje NRA.⁹⁵ Tiriama, ar Rusijos politikas A. Toršinas, kurį Ispanijos prokurorai sieja su Rusijos mafija⁹⁶, per savo ryšius NRA galėjo prisdėti prie Rusijos kišimosi į JAV prezidento rinkimus.⁹⁷ M. Butinos areštas ir atskleista jos veiklos istorija šiuos įtarimus tik dar labiau sustiprino.

Beje, Rusijos kišimosi į JAV prezidento rinkimus tyrimas jau atskleidė, kad Kremlis neapsiriboją vieno kandidato rémimu, o galimų sau palankių politikų ieško ir ryšius su jais mezga gerokai iš anksto. Dabar jau aišku, kad, pavyzdžiu, per 2016 metų JAV prezidento rinkimus Rusija vienaip ar kitaip rémė ne vien D. Trumpą. Rusijos paramos sulaukė ir Demokratų partijos pirminiuose rinkimuose dalyvavęs B. Sandersas bei Žaliųjų partijos kandidatė J. Stein.⁹⁸

Nors specialiojo prokuroro R. Muellerio 13 rusų pateiktame kaltinimų kišimosi į JAV rinkimus dokumente teigiami, kad abu minėtus JAV politikus Rusija rémė siekdama pakenkti H. Clinton, J. Stein atveju tikslai gali būti ir labiau ilgalai-kiai. Mat ši politikė remiama jau nuo 2012 metų, o jos rémimas, kaip pripaži sta buvęs JAV ambasadorius Maskvoje M. McFaulas, atitinka Rusijos strategiją remti kraštutines jėgas, kurios gali skatinti socialinę įtampą Vakarų šalyse⁹⁹.

Tuo tarpu A. Toršinas ir JAV tinklus su Kremliaus palaiminimu, kaip paaškėjo, mezganti jo pagalbininkę M. Butiną¹⁰⁰ JAV prezidento rinkimų kampanijai, atrodo, rengesi labai iš anksto. 2015 metų balandį M. Butina ir A. Toršinas buvo nuvykę į Tenesio valstiją dalyvauti renginyje, skirtame lėšų rinkimo vajaus

95 Alex Altman, Elizabeth Dias, "Moscow Cozies Up to the Right", Time, 10 March, 2017, <http://time.com/4696424/moscow-right-kremlin-republicans/>

96 Anna Nemtsova, "What's the Truth About the NRA's Man in Moscow?", The Daily Beast, 23 February, 2018, <https://www.thedailybeast.com/whats-the-truth-about-the-nras-man-in-moscow>

97 Michael Isikoff, "'Trump's Son Should Be Concerned': FBI Obtained Wiretaps of Putin Ally Who Met with Trump Jr.", Huffington Post, 25 May, 2018, https://www.huffingtonpost.com/entry/fbi-wiretaps-putin-ally-trump-jr_us_5b08bf56e4b0568a880b7859

98 Michael Collins, "Indictment: Russians also tried to help Bernie Sanders, Jill Stein presidential campaigns", USA Today, 17 February, 2018, <https://eu.usatoday.com/story/news/politics/2018/02/17/indictment-russians-also-tried-help-bernie-sanders-jill-stein-presidential-campaigns/348051002/>

99 Robert Windrem, "Senate Russia investigators are interested in Jill Stein", NBC News, 20 December, 2017, <https://www.nbcnews.com/news/us-news/why-are-senate-russia-investigators-interested-jill-stein-n831261>

100 Scott Stedman, "Kremlin discussed support for Maria Butina as she visited NRA headquarters in 2014", Medium, 6 April, 2018, <https://medium.com/@ScottMStedman/kremlin-discussed-support-for-maria-butina-as-she-visited-nra-headquarters-in-2014-eb18a21a04ec>

prezidentinei Viskonsino gubernatoriaus S. Walkerio kampanijai. Tik vėliau jų démesys nukrypo į D. Trumpą.¹⁰¹

Remiantis Jungtinės Karalystės bendrovės „Bakamo“ atliktu socialinių tinklų erdvės tyrimu prieš Prancūzijos prezidento rinkimus, galima daryti išvadą, kad Rusijos dezinformacijos mašina vienaip ar kitaip rėmė ne vien M. Le Pen, F. Filloną, bet ir kitus euroskeptiškai nusiteikusius kandidatus.¹⁰²

Garsus Rusijos ekspertas B. Reitschusteris pastebi ne tik tai, kad 2017 metais Vokietijoje Kremliai nereikėjo tiesiogiai kištis į rinkimus, nes didžioji dalis darbo buvo padaryta anksčiau. Jis nurodo ir galimą Rusijos paramą kanclerės A. Merkel partneriui Bavarijoje, Krikščionių socialinės sajungos lyderiui H. Seehoferiui¹⁰³.

Iš šių pavyzdžių galima daryti išvadą, kad Rusijos paramos kraštinėms jėgomis ir mezgamų ryšių su tradicinėmis Vakarų partijomis bei politikais iš esmės negalima atskirti nei naudojamų metodų, nei tikslų, kurie gali būti daugialypiai, prasme. Net per vienus rinkimus ar referendumą gali būti naudojama parama skirtingoms jėgomis, o tiek kraštinėmis, tiek tradicinių politinių jėgų veiksmai net tos pačios kampanijos metu gali sutapti su Kremliaus interesais.

Taigi ilgalaikė Kremliaus parama tradicinėms Vakarų partijoms nusipelno ne mažesnio démesio ir tyrinėjimų bei kelia ne mažesnę grėsmę už paramą kraštinėms jėgomis.

---

101 Alex Altman, Elizabeth Dias, "Moscow Cozies Up to the Right", Time, 10 March, 2017, <http://time.com/4696424/moscow-right-kremlin-republicans/>

102 Andrew Rettman, "Russia and the French presidential election: The Kremlin interference", VOXeurop, 21 April, 2017, <https://voxeurop.eu/en/2017/russia-and-french-presidential-election-5120971>

103 Boris Reitschuster, "Why Vladimir Putin isn't worried about the outcome of the German election", The Washington Post, 22 September 2018 <https://www.washingtonpost.com/news/democracy-post/wp/2017/09/22/why-vladimir-putin-isnt-worried-about-the-outcome-of-the-german-election/>

Priešiškas informacijos rinkimas – ne vien kibernetinės atakos

Bene pagrindinis dėmesys kalbant apie Rusijos kišimąsi į rinkimus ir analizuojant būdus, kaip nuo tokio kišimosi apsaugoti, nukrypo į Rusijos kibernetines atakas, kurios jau tapo savotišku šios priešiškos veiklos Kremliaus braižu.

Teigama, kad, remiantis iki šiol žinoma informacija, pažeidžiamais tokių atakų taikiniai reikėtų laikyti politinių partijų ir kampanijų duomenų bazes, socialinės medijos platformas ir tradicinę žiniasklaidą, taip pat asmenines kandidatų ir jų šeimų paskyras¹⁰⁴.

Tačiau būtina nepamiršti, kad kibernetinės atakos, kad ir kokio pobūžio bei masto jos būtų, yra tik vienas priešiško informacijos rinkimo (šnipinėjimo) būdų. Štai Nyderlandų pavyzdys rodo, kad šios šalies specialiosioms tarnyboms rūpestį kélé ne tik daugkartiniai bandymai išsilaužti į vyriausybės narių elektroninį paštą¹⁰⁵, taip bandant rinkti „jautrią“ informaciją, bet ir šnipinejimas „ant žemės“, kurio tikslas irgi tas pats – paveikti sprendimų priėmimo procesą¹⁰⁶.

104 Erik Brattberg, Tim Maurer, “Russian Election Interference: Europe’s Counter to Fake News and Cyber Attacks”, Carnegie Endowment for International Peace, May 23, 2018, <https://carnegieendowment.org/2018/05/23/russian-election-interference-europe-s-counter-to-fake-news-and-cyber-attacks-pub-76435>

105 Thessa Lageman, “Russian hackers use Dutch polls as practice”, Deutsche Welle, 10 March, 2017, <http://www.dw.com/en/russian-hackers-use-dutch-polls-as-practice/a-37850898>

106 Peter Cluskey, “Dutch minister says Russia is manipulating public opinion”, The Irish Times, 15 November, 2017, <https://www.irishtimes.com/news/world/europe/dutch-minister-says-russia-is-manipulating-public-opinion-1.3293248>

Prieš 2017 metų parlamento rinkimus Vokietijoje taip pat daugiausia kalbėta apie įsilaužimus į parlamento kompiuterius ir pavogtą informaciją.¹⁰⁷ Tačiau dar 2016 metais, komentuodamas buvusio JAV Nacionalinės saugumo agentūros darbuotojo E. Snowdeno pastangas diskredituoti Vokietiją Rusijos naudai, Vokietijos federalinės konstitucijos apsaugos tarnybos vadovas H. G. Maasenas išpejо ir apie kitus Kremliaus priešiškos veiklos būdus, Tarp jų – ir apie įprastą šnipinėjimą parlamente, bandymą verbuoti parlamentarų padėjėjus, pastangas infiltruotis į kitas politines institucijas¹⁰⁸.

Rusijos kišimosi į JAV prezidento rinkimus tyrimas taip pat atskleidė, kad Maskvos agentų verbavimo taktika ir metodai iš esmės nepasikeitė nuo šaltojo karo¹⁰⁹. Visa tai rodo, kad kibernetinis šnipinėjimas toli gražu neprivertė Rusijos atsisakyti įprastų tokų priešiškų informacijos rinkimo būdų, kurie gali būti panaudoti ir kišimuisi į rinkimus bei Vakarų šalių politiką apskritai.

Beje, pats neabejotinai Rusijos žvalgybų išnaudojamo E. Snowdeno¹¹⁰ atvejis rodo, kad ir šiai laikai nebūtinai visa svarbiausia informacija turi būti gaunama kibernetinių atakų būdu.

Vis dėlto Rusija nuolat renka informaciją apie politikus ir yra pasirengusi panaudoti ją jai neįtikusių kompromitavimui. Taip teigė ir buvęs Didžiosios Britanijos Europos reikalų ministras Ch. Bryantas prieš 2017 metų šalies parlamento rinkimus, reaguodamas į pranešimus, kad Rusija esą gali turėti JAV prezidentą D. Trumpą kompromituojančios infomacijos.

Politikas sakė, kad pats buvo tapęs tokios taktikos auka ir yra „visiškai tikras“, kad visus aukšto rango vyriausybės narius „tyrė asmenys susiję su Rusija arba tiesiogiai pasamdyti Maskvos“, ieškodami kompromituojančios informacijos.

„Didžiosios Britanijos bendrovės yra samdomos tam, kad darytų Rusijos Federalinei saugumo tarnybai reikalingą darbą. Jos renka „jautrią“ finansinę ir asmeninę informaciją apie Londone įsikūrusius V. Putino režimo priešus, taip pat padeda atskleisti nacionalinio saugumo ir užsienio politikos

---

107 “War without blood”, Zeit, February, 2017, <https://www.zeit.de/digital/internet/2017-02/bundestag-elections-fake-news-manipulation-russia-hacker-cyberwar/seite-3>

108 “German spies imply Snowden leaked files for Russia”, The Local, 15 April, 2016, <https://www.thelocal.de/20160415/possible-that-snowden-linked-to-russia-german-spies>

109 Zachary Cohen, “FBI documents detail how the Russians try to recruit spies”, CNN, 15 April, 2017, <https://edition.cnn.com/2017/04/15/politics/russia-spy-recruitment-tactics-fbi-carter-page/index.html>

110 John Schindler, “Edward Snowden is a Russian Agent”, XX Committee, 11 June, 2016, <https://20committee.com/2016/06/11/edward-snowden-is-a-russian-agent/>

paslaptis“, – apie Rusijos šnipų veiklą veiklos metodus aiškino ir buvęs vienas didžiausių investuotojų Rusijoje, o dabar vienas aršiusių kovotojų prieš V. Putino režimą B. Browderis.¹¹¹

Remiantis vien nepatvirtinta garsiaja Ch. Steele'o dosjé¹¹² nėra pagrindo spręsti, ar Rusija turi kompromituojančios medžiagos apie D. Trumpą. Tačiau, vertinant visą „aktyviųjų priemonių“ naudojimo tradiciją, Kremliaus pastangos rinkti tokią medžiagą ne tik apie kandidatus, prieš kuriuos Maskva kovoja, bet ir apie tuos, kuriems linkusis padėti, yra labai tikėtina.

Visa ši informacija apie Rusijos šnipų veiklą ir tikslus nėra nauja ar netikėta, tačiau, dėmesiui susitelkus į kibernetines atakas, ji vis dažniau pamirštama. Tuo tarpu Kremliaus „aktyviųjų priemonių“ arsenolas, siekiant griauti jam nepatinkančią politiką karjerą, – labai platus. Nėra jokio pagrindo manyti, kad jis nėra visiškai išnaudojamas taip pat ir šiaisiai kibernetinių atakų laikais. Juo labiau nėra pagrindo manyti, kad, per vieną ar kitą rinkimų kampaniją nepastebėjus Kremliaus kibernetinių atakų ar neturint informacijos, kad tokiu būdu buvo pavogta svarbi informacija, galima tikėtis, kad Rusija nesikiš ir į rinkimus.

Atvirkšciai, gali būti, kad V. Putino režimas sugalvoja kaip sujungti tradicinius šnipinėjimo būdus su kibernetinėmis atakomis. Panašu, kad tam nuo šiol gali pasitarnauti ir socialiniai tinklai. Štai Prancūzijoje Rusijos agentai apsimetinėjo E. Macrono draugais socialiniame tinkle „Facebook“, siekdami infiltruoti į kandidato į prezidentus socialinę aplinką bei gauti juos dominančią asmeninę informaciją¹¹³. Galutinis šios operacijos tikslas, kaip manoma, buvo įtikinti E. Macrono draugus aktyvuoti kenkėjišką programinę įrangą, kas vėliau tikriausiai irgi būtu panaudota šnipinėjimo tikslais¹¹⁴.

---

111 Mark Townsend, David Smith, "Senior British politicians 'targeted by Kremlin' for smear campaigns", The Guardian, 14 January, 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/jan/14/russia-blackmail-chris-bryant-donald-trump-boris-johnson-liam-fox>

112 The Steele Dossier – Trump Intelligence Allegations, https://archive.org/stream/TheSteelDossierTrumpIntelligenceAllegations/The%20Steele%20Dossier%20-%20Trump-Intelligence-Allegations_djvu.txt

113 Joseph Menn, "Exclusive: Russia used Facebook to try to spy on Macron campaign – sources", Reuters, 27 July, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-cyber-france-facebook-spies-exclusive/exclusive-russia-used-facebook-to-try-to-spy-on-macron-campaign-sources-idUSKBN1ACOEI>

114 Damien Sharkov, "Russian spies used Facebook to trick Macron allies: Report", Newsweek, 27 July, 2017, <http://www.newsweek.com/russian-spies-used-facebook-trick-macron-allies-report-642648>

Garsioji įsilaužimo į E. Macrono kampanijos elektroninį paštą operacija, tikėtina, irgi buvo įvykdyta panašiu būdu. Pirmiausia sukurti netikri interneto adresai, primenantys „E. Macrono judėjimo „En Marche!“ adresus. Jie naudoti elektroninių laiškų su kenkėjiškomis programomis, kurios padėjo įsilaužti į elektroninį kampanijos susirašinėjimą, siuntimui.¹¹⁵

Pasirodžiusi informacija apie tai, kad Rusija, bandydama daryti įtaką 2016 metų JAV prezidento rinkimams, galėjo naudotis „Cambridge Analytica“ gautais „Facebook“ vartotojų duomenimis¹¹⁶, taip pat rodo dar vieną galimą informacijos rinkimo ir jos apdorojimo būdą, kurį Rusijos specialiosios tarnybos galbūt taiko ir politinių tikslų siekimui.

Tačiau žvalgų pasaulyje vadinamujų „didžiųjų duomenų“ panaudojimas jau seniai nėra jokia naujiena. Štai buvęs britų žvalgybos MI6 vadovas J. Sawersas atvirai teigia, kad „dabar svarbiausias asmuo bet kurioje žvalgybos tarnyboje yra duomenų analitikas, nes jis gali pasakyti iš kur kyla grėsmės ir kur atsiveria galimybės, kurias jūs, kaip žvalgybos agentūra galite išnaudoti“¹¹⁷.

Aiškėjančius Rusijos bandymus naudoti „didžiuosius duomenis“ politinėms kampanijoms ir kišimuisi į rinkimus reikėtų vertinti bendrame Kremliaus šnipinėjimo operacijų ir apsaugos nuo jų kontekste. Juo labiau, kad „didžiųjų duomenų“ rinkimo būdų ir galimybų jas gauti šiais laikais yra gerokai daugiau nei vien atskleistas „Cambridge Analytica“ ir „Facebook“ atvejis.

Apibendrinant galima teigti, kad informacija, kurią siekiama gauti kišimuisi į rinkimus, sudaro niekuo per daug neišsiskiriančią Rusijos šnipinėjimo dalį. Kibernetinės atakos, apie kurias dabar taip daug kalbama rinkimų kontekste, naudojamos ir kitai priešiško Rusijos informacijos rinkimo veiklai. Ir nėra jokio rimto pagrindo atskirti kišimuisi į rinkimus skirtas kibernetines atakas nuo tų, kurių tikslas – rinkti kitokią informaciją. Atvirkščiai, paaiškėjusius vienus ar kitus naujus šnipinėjimo būdus reiktų nagrinėti bendrame Kremliaus priešiško informacijos rinkimo kontekste.

---

115 Alex Hern, “Macron hackers linked to Russian-affiliated group behind US attack”, 8 May, 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/may/08/macron-hackers-linked-to-russian-affiliated-group-behind-us-attack>

116 Ryan Browne, “Cambridge Analytica whistleblower says Facebook users’ data could be stored in Russia”, CNBC News, 9 April, 2018, <https://www.cnbc.com/2018/04/09/cambridge-analytica-whistleblower-facebook-data-could-be-stored-in-russia.html>

117 Christina Pazzanese, “Goodbye James Bond, hello big data”, The Harvard Gazelle, 28 February, 2018, <https://news.harvard.edu/gazette/story/2018/02/former-mi6-head-recounts-how-intelligence-gathering-has-changed/>

Taip pat būtina nepamiršti, kad politinėms įtakos operacijoms ir toliau nau-dojami „tradiciniai“ šnipinėjimo bei kompromituojančios medžiagos rinkimo metodai, kurie gali būti ne mažiau pavojingi negu kibernetinės atakos.

Dezinformacija: daug daugiau nega vien RT, „Sputnik“, „netikros naujienos“ ir socialinių tinklų išnaudojimas jų skleidimui

„Netikros naujienos“ ir socialiniai tinklai kaip jų platinimo įrankis jau senokai žinomi kaip V. Putino režimo ginklas, kuriuo siekiama politinių tikslų ne karinėmis priemonėmis.¹¹⁸

Jau yra studijų, teigiančių, kad būtent netikros naujienos galėjo nulemti D. Trumpo pergalę per 2016 metų JAV prezidento rinkimus¹¹⁹. Nors remiantis vien šiai duomenimis galutines išvadas daryti galbūt ir anksti, tokio ginklo efektyvumą, pavyzdžiui, rodo išnagrinėtas „netikros naujienos“ apie tariamas H. Clinton sveikatos problemas pavyzdys.¹²⁰

¹¹⁸ EU East StratCom Task Force, “Means, Goals and Consequences of the Pro-Kremlin Disinformation Campaign”, ISPI, 19 January, 2017, https://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/commentary_stratfor_19_01.2017_0.pdf

¹¹⁹ Richard Gunther, Erik C. Nisbet, Paul Beck, “Trump may owe his 2016 victory to ‘fake news,’ new study suggests”, The Conversation, 15 February, 2018, <http://theconversation.com/trump-may-owe-his-2016-victory-to-fake-news-new-study-suggests-91538>

¹²⁰ Gregory F. Treverton, Andrew Thvedt, Alicia R. Chen, Kathy Lee, and Madeline McCue, “Addressing Hybrid Threats”, Swedish Defence University, 2018, <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2018/05/Treverton-AddressingHybridThreats.pdf>

Taip pat žinoma, kad su Rusijos Interneto tyrimų agentura susiję asmenys jau oficialiai apkaltinti kišimusi į JAV rinkimus.¹²¹ Itariamas netikrų naujienų per socialinius tinklus sklaidos poveikis Didžiosios Britanijos, Škotijos, Katalonijos referendumams.

Kitas vertus, galima teigti, kad šis fenomenas yra pakankamai gerai išnagrinėtas, Vakarai imasi vis aktyvesnių priemonių gintis nuo šios grėsmės. Pavyzdžiu, Prancūzijoje per rinkimų kampaniją buvo pristatyta speciali faktų tikrinimo platforma „Cross Check“ ir kai kas net skelbia jos pergalę prieš „netikrų naujienų“ srautą¹²². Vokietijoje apskritai teigta, kad jos rinkimų kampanijos netikros naujienos nepaveikė.¹²³

Tačiau labai tikėtina, jog nagrinėjant Rusijos kišimąsi į rinkimus kaip atskirą reiškinį, o ne bendros, ilgalaikės ir kompleksinės Kremliaus priešiškos veiklos dalį, gali būti padarytos neteisingos išvados apie patį kišimąsi.

Pavyzdžiu, žinoma, kad iki Vokietijos rinkimų kampanijos „netikros naujienos“, skirtos antiimigracinių nuotaikų šalyje skatinimui, buvo itin pastebimas reiškinys¹²⁴. Nors jų poveikis nebuvo išmatuotas, tačiau kyla klausimas, ar kai kurių rinkėjų nuomonė nebuvo paveikta dar prieš rinkimų kampanijos pradžią. Analogišką situaciją galima stebeti Švedijoje, kurioje viena svarbesnių 2018 metų rudenį rengiamų rinkimų temų gali būti šalies narystė NATO ir saugumas regione. Bent jau šalies saugumo tarnybos baiminasi Rusijos kišimosi būtent diskusijų šiomis temomis kontekste¹²⁵.

Dar 2017 metų sausį pristatytas Švedijos Tarptautinių santykių instituto tyrimas parodė, kad Rusija vykdo koordinuotą dezinformacijos kampaniją būtent

---

121 U.S. Department of Justice, “Grand Jury Indicts Thirteen Russian Individuals and Three Russian Companies for Scheme to Interfere in the United States Political System”, 16 February, 2018, <https://www.justice.gov/opa/pr/grand-jury-indicts-thirteen-russian-individuals-and-three-russian-companies-scheme-interfere>

122 Chris O’Brien, “How France scored a big win against fake news during its recent elections”, VentureBeat, May 19, 2017

<https://venturebeat.com/2017/05/19/how-france-scored-a-big-win-against-fake-news-during-its-recent-elections/>

123 Andrea Shalal, Eric Auchard, “German election campaign largely unaffected by fake news or bots”, Reuters, 22 September, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-germany-election-fake-german-election-campaign-largely-unaffected-by-fake-news-or-bots-idUSKCN1BX258>

124 Tim Fume, “Germany’s anti-immigrant fake news”, VICE News, 2 February, 2017, https://news.vice.com/en_us/article/mb98pb/germany-fake-news-election-migrants

125 Johan Ahlander, “Sweden braced for possible Russian election meddling: security service”, Reuters, 22 February, 2018, <https://www.reuters.com/article/us-sweden-security/sweden-braced-for-possible-russian-election-meddling-security-service-idUSKCN1G626P>

minėtais klausimais¹²⁶. Ir jau tada buvo manoma, kad ši kampanija susijusi su kita is parlamento rinkimais. Todėl kyla klausimas, ar, nepastebėjus Rusijos „netikrų naujienų“ ataką per pačią rinkimų kampaniją galima bus teigti, kad Maskva iš tiesų nesikišo į šiuos rinkimus.

Šie pavyzdžiai dar kartą rodo, kad nagrinėti Kremliaus kišimąsi į rinkimus atskirai nuo bendros ir kompleksinės priešiškos V. Putino režimo prieš Vakarus nukreiptos veiklos yra iš esmės neįmanoma. Taigi ir šioje srityje pastangos priešintis tokiai įtakai turi būti ilgalaikės ir kompleksinės, o ne vien susijusios su rinkimais.

Be to, yra žinoma ir tai, kad dabartinė Kremliaus dezinformacijos strategija nedaug kuo skiriasi nuo dar SSRS KGB vadovėliuose aprašytos veiklos.¹²⁷ Kaip SSRS dezinformacija toli gražu neapsiribodavo įvairiomis per žiniasklaidą skleidžiamomis netikromis naujienomis, taip ir dabar tai – daug labiau daugiau yra procesas.

Pirmiausia, galima pastebėti, kad Rusija stengiasi plėsti savo „netikrų naujienų“ skleidžiamą ne vien socialiniuose tinkluose, bet ir vadinamojoje „alternatyviojoje žiniasklaidoje“. Tokios tendencijos ypač pastebimos JAV¹²⁸ ir Čekijoje¹²⁹.

„Dalis dezinformacijos ateina tiesiai iš Rusijos, o dalis kuriamas vietoje pagal Rusijos propagandos mašinos nustatyta liniją, taigi, žinučių turinys yra koordinuojamas“, – teigia buvęs Čekijos valstybės sekretorius T. Prouza.¹³⁰

2016 metais analitinio centro „European Values“ atlikta apklausa parodė, kad ketvirtadalis Čekijos rinkėjų skaito „alternatyviajā žiniasklaidā“ ir ja tiki. 2017 metais atliktos Ipsos apklausos metu paaiškėjo, kad 35 proc. tų, kurie nuolat

---

126 “Report: Russia spread fake news and disinformation in Sweden”, Sveriges Radio, 9 January, 2017, <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2054&artikel=6604516>

127 Michael Martin, “Old KGB spy manual reveals origin of fake-news strategy”, Metro, 27 December, 2017, <https://www.metro.us/news/the-big-stories/old-kgb-spy-manual-reveals-origin-fake-news-strategy>

128 Jacob Wohl, “Why Do Alternative Media Personalities Carry Water for Russia?”, The Washington Reporter, <https://thewashingtonreporter.com/jacob-wohl-why-do-alternative-media-personalities-carry-water-for-russia/>

129 Henri Mikael Koponen, Helsingin Sanomat, “In Czech Republic, ‘alternative’ news sees good business”, International Press Institute, 24 January, 2018, <https://ipi.media/in-czech-republic-alternative-news-sees-good-business/>

130 Philip Heijmans, “Czechs prepare to fight disinformation onslaught as elections loom”, Deutsche Welle, 17 June, 2017, <http://www.dw.com/en/czechs-prepare-to-fight-disinformation-onslaught-as-elections-loom/a-39281431>

skaito „alternatyvią žiniasklaidą“, nerūpi, ar tie tinklalapiai yra finansuojami Rusijos ar kitaip su ja susiję¹³¹.

Panašūs procesai vyksta ir kitose šalyse, todėl, ko gero, bent iš dalies tenka sutikti su „Bloomberg“ komentatoriaus L. Bershidsky išvada, kad „kol niekas nekreipė dėmesio, Rusijos valstybinės naujienų organizacijos infiltravosi į Vakarų alternatyvią žiniasklaidą“¹³². Ir tai jau taip pat naudojama kišimuisi į rinkimus bei kitus politinius procesus Vakaruose.

Dezinformacijai ir žmonių sąmonės paveikimui naudojami ne vien žiniasklaidos metodai. Jau minėta galimybė, kad kišimosi į Vakarų šalių rinkimus ir kitus politinius procesus finansavimas gali būti vykdomas per Vakarų lobistines ir viešųjų ryšių organizacijas. Muhlenbergo koledžo medijų ir komunikacijos profesorė S. Curry Jansen pabrėžia, kad reikėtų atkreipti dėmesį ir į šių organizacijų daromą poveikį visuomenės nuomonei.

„Rusijos pastangos paveikti 2016 metų JAV prezidento rinkimus, naudojant tai, ką žvalgybos agentūros vadina „aktyviosiomis priemonėmis“, dominavo žiniasklaidos antraštėse. Tačiau yra ir antras Rusijos pastangų daryti įtaką JAV piliečių širdims ir protams frontas, kuris nuo šių rinkimų iki šiol nesulaukė beveik jokio pagrindinės žiniasklaidos dėmesio. Kaip žmogus, studijuojantis pasaulinių viešųjų ryšių augimą, ištyriaus viešųjų ryšių bendrovų vaidmenį keičiant visuomenės nuotaikas tarptautinių santykių klausimais. Metų metus Rusija vykdė viešųjų ryšių kampanijas, kuias rengė žinomas JAV įsikūrusios tarptautinės viešųjų ryšių bendrovės, o jų tikslas buvo paveikti JAV visuomenės nuomonę ir politiką taip, kad tai padėtų siekti Rusijos strateginių interesų“, – teigia S. Curry Jansen.¹³³

Vakarų šalių visuomenių sąmonės paveikimui Rusija naudoja ir daugiau ginklų. Vienu iš pavyzdžių galėtų būti Nyderlanduose rengtas referendumas dėl Ukrainos asociacijos sutarties su ES.

Jo metu be daugybės „netikrų naujienų“ buvo panaudota ir „netikros grėsmės“ taktika. Iš pradžių su Kremliumi susijusios dezinformacijos struktūros „Youtube“ kanale paskelbė esą Ukrainos savanorių bataliono „Azov“ nariai

131 Emily Schultheis, “The Czech Republic’s Fake News Problem”, The Atlantic, 21 October, 2017, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/10/fake-news-in-the-czech-republic/543591/>

132 Leonid Bershidsky, “How Russian Propaganda Really Works in the West”, Bloomberg, 28 November, 2016, <https://www.bloomberg.com/view/articles/2016-11-28/how-russian-propaganda-really-works-in-the-west>

133 Sue Curry Jansen, “How Western PR Firms Quietly Push Putin’s Agenda”, Fast Company, 7 January, 2017, <https://www.fastcompany.com/40437170/russia-quiet-public-relations-war>

grasina Nyderlandams teroro aktais, jei nebus balsuota už Asociacijos sutarties su Ukraina patvirtinimą¹³⁴. Tai dar galima būtų vadinti savotiška „netikrų naujienų“ forma, tačiau, kai ši žinia buvo paneigta, jau referendumo iniciatorių Nyderlandų piliečiai ėmė viešai skleisti žinią, kad jie sulaukia grasinimų iš ukrainiečių¹³⁵.

Agitacijai prieš Asociacijos sutartį su Ukraina buvo pasitelkta ir speciali „ukrainiečių komanda“, kuri dalyvavo įvairiuose susitikimuose, reiškėsi žiniasklaidoje ir visokiais būdais kûrė nepalankų Ukrainos įvaizdį. Šiai veiklai patikimumo turėjo sutikti būtent tai, jog kalbėjo „ukrainiečiai, kurie patys nepalaiko sutarties“. Tačiau paaiškėjo, kad aktyviausiai šios grupės nariai buvo imigrantai iš Rusijos bei Rusijos okupuotų Ukrainos teritorijų¹³⁶.

Įprastais tampa teatrališki pasirodymai viešų renginių ir mitingų metu, kuriuos per rinkimų kampanijas užsienio šalyse visuomenės démesiui patraukti inicijuoja arba finansuoja Rusijos dezinformacijos skleidėjai. Čekijoje buvo renčiami netikri galvų kirsdimimai, o demonstrantai vaizdavo žmones tradiciniais arabų drabužiais su žaisliniais ginklais rankose. Įtariama, kad už tokų vietas karštutinių dešiniųjų spektaklių stovėjo Rusijos agitatoriai¹³⁷.

Net kaltinimuose kišimus i JAV prezidento rinkimus minima, kad rusai organizavo politinius mitingus, apsimedami amerikiečiais. Vieno tokio inscenuoto pasirodymo metu rusai sumokėjo nenurodytam asmeniui, kad šis ant sunkvežimio paltformos įrengtų gardą, o Jame kitas asmuo vaidintų „H. Clinton kalėjime“¹³⁸.

Verti démesio ir Rusijos sugebėjimai savo dezinformaciją skleisti ne tik paprastų užsienio šalių žmonių, bet ir jų politikų lúpomis. 2014 metų liepos 21 d. Jungtinėje Karalystėje veikianti organizacija „Stop the War Coalition“ išspausdino straipsnį apie prieš kelias dienas virš Ukrainos numuštą Malaizijos

134 “Behind the Dutch Terror Threat Video: The St. Petersburg “Troll Factory” Connection”, Bellingcat, 3 April, 2016, <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2016/04/03/azov-video/>

135 Robert van der Noordaa, “Kremlin Disinformation and the Dutch Referendum”, StopFake, 14 December, 2016, <https://www.stopfake.org/en/kremlin-disinformation-and-the-dutch-referendum/>

136 Andrew Higgins, “Fake News, Fake Ukrainians: How a Group of Russians Tilted a Dutch Vote”, The New York Times, 16 February, 2017, <https://www.nytimes.com/2017/02/16/world/europe/russia-ukraine-fake-news-dutch-vote.html>

137 Philip Heijmans, “Czechs prepare to fight disinformation onslaught as elections loom”, Deutsche Welle, 17 June, 2017, <http://www.dw.com/en/czechs-prepare-to-fight-disinformation-onslaught-as-elections-loom/a-39281431>

138 Warren Strobel, Dustin Volz, Jonathan Landay, “U.S. charges Russians with 2016 U.S. election tampering to boost Trump”, Reuters, 16 February, 2018, <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-russia-indictment/u-s-charges-russians-with-2016-u-s-election-tampering-to-boost-trump-idUSKCN1G022U>

keleivinį lėktuvą. Ši organizacija ne tik „kovoja už taiką“, bet ir aktyviai dalyvauja šalies politikoje bei rinkimų kampanijoje¹³⁹. Minėtame straipsnyje, kurio paskelbimo metu organizacijai vadovavo leiboristų lyderis J. Corbynas bei jo patarėjas A. Murray, Malaizijos lėktuvo katastrofa buvo lyginama su Austrijos-Vengrijos sosto išpėdinio Pranciškaus Ferdinando nužudymu, kuris sukėlė Pirmajį pasaulinį karą.

Straipsnio pasirodymo metu į tokias aliuzijas galbūt nedaug kas atkreipė dėmesį. Tačiau dabar jau žinoma, kad lėktuvas buvo numuštas Rusijos armijai priklausančiu raketiniu kompleksu „Buk“, o šio nusikaltimo sulyginimas su Pirmajį pasaulinį karą pradėjusiais įvykiais buvo tikslus Rusijos dezinformacijos instrukcijų vykdymas. Tai paaiškėjo iš neseniai paskelbtų Kremliaus „juodujų technologijų“ meistro V. Surkovo elektroninių laiškų¹⁴⁰.

Dar viena nauja išaiškėjusi Rusijos dezinformacijos rūšis – jau minėtas manipuliavimas apklausų duomenimis. Kaip minėta, apie tai, jog tokią taktiką savo remiamiems politikams Bulgarijoje siūlo Kremliaus, paaiškėjo iš šalies žvalgybų perimto Maskvoje parengto rinkimų kampanijos plano. Vėliau tokia taktika naudota ir Prancūzijoje.

Apibendrinant galima teigti, kad su kišimusi į rinkimus ir kitus Vakarų politinius procesus susijusias Rusijos dezinformacijos kampanijas reikėtų vertinti kaip daug platesnį ir daug labiau daugialypį reiškinį negu vien „netikrų naujienų“ sklaidą socialiniuose tinkluose. O jei jau kalbame apie „netikras naujienas“, klaidinga būtų jas sekti vien rinkimų kampaniją metu ir iš to daryti išvadas, ar Rusija kišosi, ar nesikišo į rinkimų kampaniją.

---

139 Jon Rogers, “Pray DUP away! Furious protests on London streets in anti Tory-unionists demonstration”, Express, 10 June, 2017, <https://www.express.co.uk/news/politics/815455/General-Election-2017-DUP-Tory-Conservative-coalition-protest-downing-street-latest-update>

140 Tim Shipman, “Corbyn group Stop the War Coalition ‘peddled Kremlin line’ over flight MH17”, The Times, 27 May, 2018, <https://www.thetimes.co.uk/article/corbyn-group-peddled-kremlin-line-over-mh17-t9htxjjfh>

Rusijos kišimasis i rinkimus tampa kompleksine tarptautine veikla

Vienas svarbių naujų aspektų, kurie buvo atskleisti apie Rusijos kišimąsi į Vakarų šalių rinkimus yra tas, kad tai néra vienoje šalyse sukoncetruotos pastangos. Atvirkščiai, jas įgyvendinant dalyvauja vis daugiau tarptautinių veikėjų.

Pavyzdžiui, per Katalonijos referendumą vykdytos dezinformacijos kampanijos interne te tyrimai atskleidė, kad nemaža dalis šios kampanijos rengta per paskyras Venesueloje¹⁴¹.

Latvijos užsienio reikalų ministras E. Rinkevičius pranešė, kad Rusijos ir buvusių SSRS respublikų piliečiai, tarp jų ir tie, kam taikomos JAV sankcijos, Latvijos bankuose laikomus pinigus naudoja ir politinėms manipuliacijoms užsienio šalyse. „Taip pat yra ir ryšys ... su hibridiniu karu, kad pinigai pervežami iš Latvijos finansų sistemos arba joje laikomi gali būti naudojami... prieš politines sistemas kitose šalyse“, – 2018 metų gegužės pabaigoje sakė E. Rinkevičius, komentuodamas informaciją, kurią jo šalis gavo iš partnerių Vakaruose.¹⁴²

---

141 Itxu Diaz, “Venezuela and Russia Teamed Up to Push Pro-Catalan Fake News”, The Daily Beast, 28 November, 2017, <https://www.thedailybeast.com/why-is-venezuela-waging-cyber-war-in-europe>

142 John O’Donnell, Gederts Gelzis, “Latvia probes whether Russian money flows used to meddle in Europe”, Reuters, 29 May, 2018, <https://www.reuters.com/article/us-latvia-banks-politics-exclusive-exclusive-latvia-probes-whether-russian-money-flows-used-to-meddle-in-europe-idUSKCN1IU2BM>

Net Didžiosios Britanijos parlamente vis garsiau kalbama apie iš Naujosios Zelandijos kilusių, iš Singapūro ir Dubajaus savo verslo imperijas valdančių brolių Chanderlių ryšius su Rusijos verslu, o galbūt net jos specialiosiomis tarnybos ar net čečėnų mafija¹⁴³. Dėmesj šie broliai traukia tuo, kad įkūrė „Legatum“ analitinį centrą, kuris suvaidino svarbų vaidmenį „Brexit“ istorijoje¹⁴⁴, o 2018 metų birželį apkaltintas net sulaužęs tokį įstaigų elgesio taisykles.¹⁴⁵

Prie Rusijos į JAV rinkimus prisidedėjo J. Assange'as ir jo įkurta „Wikileaks“¹⁴⁶, Katalonijoje prie jo prisijungė Rusijos globojamas NSA paslapčių išdavikas E. Snowdenas¹⁴⁷

Visa tai rodo, kad ir priešintis tokiam kišimuisi be koordinuotų tarptautinių pašangų bus labai sunku.

---

143 Glenn Owen, “Legatum founder is ‘suspected spy’: Devastating claim made by MPs about Brexit think-tank man after shock dossier reports ‘Kremlin links’”, Daily Mail, 6 May, 2018, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-5695573/Legatum-founder-suspected-spy.html>

144 Peter Geoghegan, “The Brexit web with Legatum at the centre”, The New European, 5 December, 2017, <https://www.theneweuropean.co.uk/top-stories/the-brexit-web-with-legatum-at-the-centre-1-5302732>

145 Gabriela Galindo, “UK’s Legatum Institute accused of ‘breaching charity rules’ in Brexit report”, Politico, 6 January, 2018, <https://www.politico.eu/article/legatum-institute-accused-of-breaching-charity-rules-brexit-report/>

146 “WikiLeaks played key role in Hillary Clinton’s defeat in US presidential election, says study”, First Post, 13 July, 2017, <https://www.firstpost.com/world/wikileaks-played-key-role-in-hillary-clintons-defeat-in-us-presidential-election-says-study-3808269.html>

147 Chris Zappone, “On Catalan independence, Julian Assange, Edward Snowden emerge as surprise backers”, The Sydney Morning Herald, 26 September, 2017, <https://www.smh.com.au/world/on-catalan-independence-julian-assange-edward-snowden-emerge-as-surprise-backers-20170926-gyoqxs.html>

I pagalbą režimui – ir mafijos pajėgos

2017 balandį pristatytoje studijoje „Crimintern: How the Kremlin uses Russia’s criminal networks in Europe“ žinomas Rusijos ir organizuoto nusikalstamumo ekspertas M. Galeotti teigia: „Su Rusija susijusios organizuotos nusikalstelėlių grupuotės Europoje buvo naudojamos įvairiems tikslams, tarp jų ir kaip „juodųjų pinigų“ šaltinis kibernetinių atakų vykdymui, politinei įtakai, žmonių ir prekių nelegaliam gabenimui ir net nužudymų Kremliaus vardu rengimui“.¹⁴⁸

Dėl to, jog mafiją Kremlius naudoja ir savo politinei įtakai įtvirtinti, sutinka ir kitas Rusijos organizuoto nusikalstamumo ekspertas, Saugumo ir plėtros politikos instituto Stokholme darbuotojas W. Kego. Pasak jo, Rusijos mafija turi didelę įtaką ne vien kriminaliniam pasauliu, bet ir politikai. „Nekyla klausimų, kad jie aukštų Kremliaus pareigūnų yra panaudojami, kad padarytų kai kuriuos dalykus, nors ir ne visą laiką“, – tvirtina ekspertas.¹⁴⁹

Nagrinėjant žinomus Rusijos kišimosi į rinkimus atvejus, mafijos vardas taip pat iškyla pakankamai aiškiai.

Jau buvo minėta apie įtariamą tiesioginio liudytojo raštu patvirtintą galimą palankumo Maskvai neslepiant Vengrijos premjero V. Orbano rinkimų kampanijos finansavimą iš S. Mogilevičiaus gautais pinigais. Ekspertai jau seniai ir ne kartą¹⁵⁰ diskutavo apie į paties JAV prezidento D. Trumpo buvusią verslo

---

148 Mark Galeotti, “Crimintern: How the Kremlin uses Russia’s criminal networks in Europe”, European Council on Foreign Relations, 18 April, 2017, http://www.ecfr.eu/publications/summary/crimintern_how_the_kremlin_uses_russias_criminal_networks_in_europe

149 Irina Filatova, “Russian mafia groups reportedly operate in Europe on behalf of the Kremlin”, Deutsche Welle, 27 April, 2017, <http://www.dw.com/en/russian-mafia-groups-reportedly-operate-in-europe-on-behalf-of-the-kremlin/a-38617828>

150 Anastasia Kirilenko, “Gangster Party candidate: Trump’s ties to Russian organized crime”, The Insider, 7 April, 2018, <https://theins.ru/uncategorized/98190?lang=en>

aplinką nusidriekusius su Rusijos mafija susijusių asmenų ryšius¹⁵¹, tarp kurių iškyla ir to paties S. Mogilevičiaus vardas.

Specialiojo prokuroro R. Muellerio pateikti kaltinimai P. Manafortui, atrodo, atskleidžia ir labai konkrečų šio asmens ryšį su Ukrainos parlamentaru I. Fursinu, kuris laikomas artimu jau minėto S. Mogilevičiaus partneriu. Buvęs JAV Vidaus pajamų (mokesčių – M. L.) tarnybos kriminalinis tyrėjas M. Sheilas teigia, kad šie kaltinimai, kuriuose yra nuorodą į I. Fursiną, padeda nušvesti tamsų pasaulį, kuriame veikė P. Manafortas, prieš tapdamas D. Trumpo rinkimų kampanijos vadovu. „Šie kaltinimai tvirtai nurodo egzistuojančią anksčiau nežinomą ryšį tarp įtariamo Rusijos organizuoto nusikalstamumo lyderio ir pono Manaforto“, – sakė M. Sheilas leidiniui „The Daily Beast“¹⁵².

Tiriant Rusijos kišimąsi į Katalonijos referendumą taip pat ryškėja galimas mafijos pėdsakas. Ispanijos pareigūnai teigia, kad Rusijos mafija dalį savo išplautų pinigų skyrė vienai dabar jau iširusiai nacionalistinei Katalonijos partijai, kurios radikalusis sparnas buvo vienas referendumo dėl Katalonijos nepriklausomybės iniciatorių. Pareigūnai mano, kad pagrindinis mafijos tikslas buvo perimti policijos kontrolę regione, tačiau jie teigia, kad nusikaltelių interesai galėjo supurti su Kremliaus interesais – rusai esą nepriklausomą Kataloniją vertina kaip galimą placdarmą tolesnei įtakos plėtrai Europoje¹⁵³.

Kalbant apie mafijos kišimąsi į politinius procesus, verta priminti 2010 metų vasarą paskelbtas jau nebe ekspertų išvadas, o Austrijos teisėsaugos surinktus duomenis apie Gruzijos mafijos Europoje skirtą finansavimą ir dėtas pastangas tuomečiam šios šalies prezidentui M. Saakašviliui nuversti.

Nors šiuo atveju tiesiogiai kalbama ne apie Rusijos, o apie Gruzijos mafiją, yra žinoma, kad Rusijos mafija ne tik veikia tarptautiniu mastu, bet ir pati yra tarptautinė. Tai ypač sakytina apie mafijos grupuočių iš buvusios SSRS respublikų ryšius¹⁵⁴. Be to, šiuo konkrečiu atveju yra ne tik visiškai tiesioginis Gruzijos

---

151 James S. Henry, "The Curious World of Donald Trump's Private Russian Connections", *The American Interest*, 19 December, 2016, <https://www.the-american-interest.com/2016/12/19/the-curious-world-of-donald-trumps-private-russian-connections/>

152 Betsy Woodruff, "Mueller Reveals New Manafort Link to Organized Crime", *The Daily Beast*, 11 February, 2017, <https://www.thedailybeast.com/mueller-reveals-new-manafort-link-to-organized-crime>

153 Martin Arostegui, "Officials: Russia Seeking to Exploit Catalonia Secessionist Movement", *Voice of America*, 24 November, 2017, <https://www.voanews.com/a/officials-say-russia-exploiting-catalonia-secessionist-movement/4135842.html>

154 Euan Grant, "The Russian Mafia and organised crime: how can this global force be tamed?", *Open Democracy*, 12 October, 2012, <https://www.opendemocracy.net/od-russia/euan-grant/russian-mafia-and-organised-crime-how-can-this-global-force-be-tamed>

mafijos interesų ryšys su Kremliaus interesais, bet ir akivaizdūs Austrijos teisėsaugos surinkti operacijos vykdymo per Maskvą pėdsakai. Mafijos pinigai iš pradžių buvo siunčiami į Maskvą, o tik iš ten – į Gruziją. Be to, visos operacijos tarpininkas Maskvoje buvo iš Gruzijos pabėgęs ir Rusijos saugomas buvęs Gruzijos valstybės saugumo ministras I. Giorgadze¹⁵⁵, kuris dar praėjusio amžiaus paskutiniajame dešimtmetyje ne kartą kaltintas pasikėsinimų į tuometį prezidentą E. Ševardnadzė bei perversmų Rusijos naudai organizavimu¹⁵⁶.

Šie keturi su V. Putino režimu susijusios mafijos galimo kišimosi į rinkimus skirtingose šalyse pavyzdžiai verčia daryti išvadą, kad kriminalinių grupuočių interesai gali būti koordinuotai panaudojami ir Kremliaus kišimosi į rinkimus strategijos įgyvendinimui.

---

155 Alexander Melikishvili, “Is Part of the Georgian Opposition Financed by Georgian Organized Crime?”, The Jamestown Foundation, 30 June, 2010, [https://jamestown.org/program/
is-part-of-the-georgian-opposition-financed-by-georgian-organized-crime/](https://jamestown.org/program/is-part-of-the-georgian-opposition-financed-by-georgian-organized-crime/)

156 “World: Europe ‘Russia behind Georgia plot’”, BBC News, 24 May, 1999, [http://news.bbc.co.uk/2/
hi/europe/351760.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/351760.stm)

Išvados ir rekomendacijos:

1. V. Putino režimo kišimasis į rinkimus yra tik dalis bendros Kremliaus karo prieš Vakarus kampanijos, kuri nenutrūkstami vykdoma jau ilgą laiką ir kurios metu naudojamas visas įvairiausios priešiškos veiklos metodų kompleksas. Todėl nagrinėti šį kišimąsi atskirai nuo bendros V. Putino režimo strategijos arba bandyti apsaugoti vien nuo kišimosi į rinkimus, nekompleksiškai arba nepakankamai kovojant prieš Rusijos keliamą grėsmę apskritai, nėra galimių.
2. Šiai kompleksinei įtakos skliaidai Kremliaus buria įvairių jėgų ir veikėjų tinklą. Savotišką koaliciją, kurios atstovai dažnai turi ir asmeninių tikslų bei taip pat dažnai veikia atskirai, kaip ir kartu. Tačiau bendras veiklos koordinavimas ir kruopštī analizė, kokios jėgos gali būti panaudotos kokiems tikslams, leidžia V. Putino režimui galiausiai viską sėkmingai išnaudoti savo naudai. Todėl Vakarams būtina aiškiai identifikuoti galimus Kremliaus pagalbininkus. Ne vien tuos, kurie padeda Rusijos mafijai, neskaidriam verslui ir pačiai valstybei plauti pinigus ar finansiškai skverbtis į Vakarus, bet ir politinius, viešųjų ryšių pagalbininkus, lobistus ir t. t. Būtina ieškoti būdų, kaip, nepažeidžiant demokratijos normų ir savo pačių vertybų, kovoti su tokia infiltracija į Vakarų visuomenes. Vienas būdų – viešumas: tiek Kremliaus priešiškos veiklos, tiek ir jiems padedančiųjų viešinimas ir visuomenės švietimas apie kylančias grėsmes.
3. Pastarujų metų Vakarų didžiausias dėmesys Rusijos paramai kraštutinėms jėgomoms yra klaidingas. Kremliaus deda visas pastangas, kad darytų įtaką ne tik tiek kairiuosiems, tiek dešiniuosiems ekstremistams, bet ir ieško būdų tokią pat įtaką skleisti tarp tradicinių partijų. Panašu, kad nuo bandymų skleisti tokią įtaką nėra apsaugotos net atvirai priešiškos V. Putino režimui jėgos Vakaruose. Būtina pripažinti, kad tai vyksta ir ši įtaka nė kiek ne mažiau pavojinga.

4. Viena pagrindinių problemų leidžiančių Kremlui taip sėkmingai griauti Vakarų demokratiją iš vidaus – neskaidraus Rusijos verslo įsitvirtinimas Vakaruose. Ne mažiau sėkmingai Rusija išnaudoja neskaidrų Vakarų verslą. Todėl verslo aplinkos skaidrinimas – viena prioritetinių užduočių.
5. Rusijos kišimosi į rinkimus veikla yra susijusi ne tik su Vakarų žvalgyboms gerai žinomu „aktyviųjų priemonių“ taikymu, bet ir su tiesiogine Rusijos slaptųjų tarnybų veikla, taip pat finansiniais ir kitais nusikaltimais, netgi mafijos įsitraukimu. Todėl būtina stiprinti ne vien Vakarų gynybinius pajėgumus, bet ir kontržvalgybą bei teisėsaugą, kurios turėtų dar aktyviau kovoti prieš Kremliaus ir jo talkininkų nelegalią veiklą, identifikuoti dažnai besikeičiantį grėsmės pobūdį ir imtis kontrapriemonių.
6. Tiek visuomenei, tiek politikams Vakaruose vis dar labai trūksta supratimo apie tikrajį Rusijos elgesį, vis dar trūksta analitinių pajėgumų jo stebesnai ir analizei. Todėl būtina stiprinti ne tik vyriausybės ir specialiųjų tarnybų analizę šiaisiai klausimais, bet ir nepriklausomus analitinius centrus. Ne mažiau svarbus ir kokybiškos, ypač tiriamosios žiniasklaidos vaidmuo. Todėl jos stiprinimas (nepažeidžiant žodžio laisvės ir nesikišant į turinį) turėtų tapti ne vien privačių asmenų ar verslo, bet ir valstybių bei visos vakarų bendrijos uždaviniiu. Gera priešiškos veiklos analizė ir sugebėjimas ją pateikti visuomenei – viena šios kovos sėkmės prielaidų.
7. Tiek Kremlį, tiek jo pagalbininkus vienija svarbiausias tikslas – griauti vertybėmis, tikra rinkos ekonomika ir žmogaus teisėmis paremtą liberalią demokratiją. Šis tikslas svarbus tiek pačiam Kremlui, siekiančiam geopolitinį tikslą, tiek jo remiamam neskaidriam verslui, tiek mafijai, tiek ir dėl savų įsitikinimų prieš liberalią demokratiją kovojančioms politinėms jėgomis. Todėl vienas svarbiausiu uždaviniu priešinantis tokiai agresijai – stiprinti pačią Vakarų demokratiją, o tai – taip pat ir Vakarų valstybių uždavinys.
8. Dabar jau visiškai aišku, kad Rusijos priešiška veikla neapsiriboja jokias regionais ar barjerais. Todėl ir Vakarų atsakas turi būti kolektyvinis. Tik tarptautiniu mastu koordinuota pasipriešinimo veikla gali duoti rezultatų.
9. Šis karas prieš Vakarus negali būti laimėtas vien gynybos veiksmais. Vakarams būtina pradėti mąstyti ne vien apie būdus, kaip gintis, bet ir imtis atsakomyjų veiksmų.
10. Nors šiame darbe apžvelgiamos tik kišimosi į rinkimus kaip politinio karo priemonės, būtina nepamiršti, kad Rusija nedaro skirtumo tarp taikos ir karo. Jau žinomi pasikėsinimo į rinkimų infrastruktūrą pavyzdžiai, kuriuos galima ir reikia prilyginti Rusijos pasikėsinimui į valstybių kritinę infrastruktūrą, o taip pat bandymas Makedonijoje įvykdinti persversmą pademonstravo, kad, siekdama savo tikslų, Rusija neketina

apsiriboti tik politinio karo priemonėmis. Todėl ir Vakarų atsako strategija turi apimti koordinuotą atsaką ne tik į Rusijos politinio karo iššukius, bet ir į visą grėsmių kompleksą.

Literatūra

“Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections”, Intelligence community assessment (ICA), 6 January, 2017, https://www.dni.gov/files/documents/ICA_2017_01.pdf

“Behind the Dutch Terror Threat Video: The St. Petersburg “Troll Factory” Connection”, Bellingcat, 3 April, 2016, <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2016/04/03/azov-video/>

“Bombardier lobbies Canada against Russia sanctions”, Daily Sabah, 16 March, 2017, <https://www.dailysabah.com/business/2017/03/16/bombardier-lobbies-canada-against-russia-sanctions>

Contract between R. Pakas and Y. Borisov, 21 February, 2004, <http://www.documentcloud.org/documents/3227236-2004-02-21-Contract-Between-R-Paksas-and-Y.html>

Dialogue of Civilizations governance board, <https://doc-research.org/about-us/governacy/>

“Europe far-right parties meet in St Petersburg, Russia”, BBC News, 22 March, 2015, <https://www.bbc.com/news/world-europe-32009360>

“European politicians got millions to lobby for pro-Russian government in Ukraine”, Deutsche Welle, 24 February, 2018, <http://www.dw.com/en/european-politicians-got-millions-to-lobby-for-pro-russian-government-in-ukraine/a-42721849>

“Exposed: Russian Twitter bots tried to swing general election for Jeremy Corbyn”, The Times, 29 April, 2018, <https://www.thetimes.co.uk/article/exposed-russian-twitter-bots-tried-to-swing-general-election-for-jeremy-corbyn-zffv8652x>

“France election: Macron laughs off gay affair rumours”, BBC News, 7 February, 2017, <https://www.bbc.com/news/world-europe-38892409>

“French polling watchdog warns over Russian news agency’s election report”, The Guardian, 2 April, 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/apr/02/french-polling-watchdog-warns-over-russian-news-agency-election-report>

“Full list of Members of the European Parliament who voted against the resolution on political prisoners in Russia”, Tango Noir, 16 November, 2018, <http://www.tango-noir.com/2018/06/16/full-list-of-members-of-the-european-parliament-who-voted-against-the-resolution-on-political-prisoners-in-russia/>

“German spies imply Snowden leaked files for Russia”, The Local, 15 April, 2016, <https://www.thelocal.de/20160415/possible-that-snowden-linked-to-russia-german-spies>

“Grand Jury Indicts Thirteen Russian Individuals and Three Russian Companies for Scheme to Interfere in the United States Political System”, U.S. Department of Justice, 16 February, 2018, <https://www.justice.gov/opa/pr/grand-jury-indicts-thirteen-russian-individuals-and-three-russian-companies-scheme-interfere>

“Lithuanian leader in ‘mafia’ row”, BBC News, 27 November, 2003, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3244478.stm>

“Lithuanian MP faces impeachment for ties to Russian spy”, The News, 23 March, 2017, <https://www.thenews.com.pk/print/194039-Lithuanian-MP-faces-impeachment-for-ties-to-Russian-spy>

“Manafort aide Konstantin Kilimnik charged in Russia probe”, BBC News, 8 June, 2018, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-44419760>

“Moscow’s Gold: Soviet Financing of Global Subversion”, National Observer, 1999, http://www.nationalobserver.net/1999_autumn_campbell.htm

“Poland detains pro-Kremlin party leader for ‘spying’”, The Guardian, 19 May, 2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/may/19/poland-detains-pro-kremlin-party-leader-mateusz-piskorski-spying>

“Putin’s asymmetric assault on democracy in Russia and Europe: Implications for U.S. national security” Minority staff report for the 105th Congress, U.S. Senate, Committee on Foreign Relations, <https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/FinalRR.pdf>

“Report: Russia spread fake news and disinformation in Sweden”, Sveriges Radio, 9 January, 2017, <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2054&artikel=6604516>

“Russian oligarch met Cohen at Trump Tower before inauguration – reports”, The Guardian, 25 May, 2018, <https://www.theguardian.com/us-news/2018/may/25/russian-oligarch-michael-cohen-trump-inauguration-sources>

“Russia Tries to Influence Le Pen to Repeal Sanctions”, Bellingcat, 29 April, 2017, <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2017/04/29/russia-tries-influence-le-pen-repeal-sanctions/>

“Strekoza plan unveils election questions”, New Europe, 15 November 2003, <https://www.neweurope.eu/article/strekoza-plan-unveils-election-questions/>

The Steele Dossier – Trump Intelligence Allegations, https://archive.org/stream/TheSteelDossierTrumpIntelligenceAllegations/The%20Steele%20Dossier%20-%20Trump-Intelligence-Allegations_djvu.txt

“Three Men, One Yacht, And A Big Scandal”, Radio Free Europe / Radio Liberty, 23 October, 2008, https://www.rferl.org/a/Three_Men_One_Yacht_And_A_Big_Scandal/1332191.html

“VSD demaskuoja Seimo vicepirmininką M.Bastį: ryšiai su Rusijos verslininkais, įtariamais agentais ir mafijos autoritetais”, 15min, 9 March, 2017, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vsd-demaskuoja-seimo-vicepirmininka-m-basti-rysių-su-rusijos-verslininkais-itariamais-agentais-ir-mafijos-autoritetais-56-766490>

“War without blood”, Zeit, February, 2017, <https://www.zeit.de/digital/internet/2017-02/bundestag-elections-fake-news-manipulation-russia-hacker-cyberwar/seite-5>

“WikiLeaks played key role in Hillary Clinton’s defeat in US presidential election, says study”, First Post, 13 July, 2017, <https://www.firstpost.com/world/wikileaks-played-key-role-in-hillary-clintons-defeat-in-us-presidential-election-says-study-3808269.html>

“Why Jeremy Corbyn is still blind to the truth about Russia”, March 16, 2018, <https://www.ft.com/content/2812d81a-2870-11e8-b27e-cc62a39d57a0>

“World: Europe ‘Russia behind Georgia plot’”, BBC News, 24 May, 1999, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/351760.stm>

“Yakunin and Russian Railways not included on EU list of sanctions due to Latvia’s objections”, The Baltic Course, 15 September, 2014, <http://www.baltic-course.com/eng/transport/?doc=96338>

Ahlander Johan, "Sweden braced for possible Russian election meddling: security service", Reuters, 22 February, 2018, <https://www.reuters.com/article/us-sweden-security/sweden-braced-for-possible-russian-election-meddling-security-service-idUSKCN1G626P>

Alandete David, Verdu Daniel, "How Russian networks worked to boost the far right in Italy", El País, 1 March, 2018, https://elpais.com/elpais/2018/03/01/inenglish/1519922107_909331.html

Altman Alex, Dias Elizabeth, "Moscow Cozies Up to the Right", Time, 10 March, 2017, <http://time.com/4696424/moscow-right-kremlin-republicans/>

Applebaum Anne, "How Much Trouble Is Russia Causing in Europe?", Slate, 8 April, 2016, http://www.slate.com/articles/news_and_politics/foreigners/2016/04/the_dutch_referendum_on_ukraine_shows_how_russia_is_influencing_europeans.html?via=gdpr-consent

Applebaum Anne, "This is how Putin buys influence in the West", The Washington Post, 15 June, 2018, https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/this-is-how-putin-buys-influence-in-the-west/2018/06/15/45ccb2a-70b2-11e8-bf86-a2351b5ece99_story.html?utm_term=.60ef46caaf00

Applebaum Anne, "The critical questions on Russia", The Washington Post, 26 March, 2017, https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/the-critical-questions-on-russia/2017/03/26/0be96e7c-10ae-11e7-9b0d-d27c98455440_story.html?utm_term=.2ed78db98f03

Arostegui Martin, "Officials: Russia Seeking to Exploit Catalonia Secessionist Movement", Voice of America, 24 November, 2017, <https://www.voanews.com/a/officials-say-russia-exploiting-catalonia-secessionist-movement/4135842.html>

Barnett Neil, "Who Funded Brexit?", The American Interest, 26 July, 2016, <https://www.the-american-interest.com/2016/07/26/who-funded-brexit/>

Barth Bradley, "Experts surprised by extent of Russian election meddling, demand voting security for 2018", SC Media, June 07, 2017, <https://www.scmagazine.com/experts-surprised-by-extent-of-russian-election-meddling-demand-voting-security-for-2018/article/666771/>

Bender Jeremy, "Putin Is Infiltrating European Politics With Shocking Effectiveness", Business Insider, 9 December, 2014, <http://www.businessinsider.com/putin-is-infiltrating-europe-2014-12>

Bernstein Jonas, "Oligarch Tied to Manafort Has Past Links to Senior US Politicians", Voice of America, 22 March, 2017, <https://www.voanews.com/a/oligarch-oleg-deripaska-tied-to-paul-manafort-has-past-links-to-senior-us-politicians/3777379.html>

Bershidsky Leonid, "How Russian Propaganda Really Works in the West", Bloomberg, 28 November, 2016, <https://www.bloomberg.com/view/articles/2016-11-28/how-russian-propaganda-really-works-in-the-west>

Bigg Claire, "Crimea Visit Spotlights Kremlin Sympathies Beyond French Fringes", Radio Free Europe / Radio Liberty, 29 July, 2015, <https://www.rferl.org/a/crimea-visit-spotlights-kremlin-sympathies-beyond-french-fringes/27159124.html>

Brattberg Erik, Maurer Tim, "Russian Election Interference: Europe's Counter to Fake News and Cyber Attacks", Carnegie Endowment for International Peace, May 23, 2018, <https://carnegieendowment.org/2018/05/23/russian-election-interference-europe-s-counter-to-fake-news-and-cyber-attacks-pub-76435>

Browne Ryan, "Cambridge Analytica whistleblower says Facebook users' data could be stored in Russia", CNBC News, 9 April, 2018, <https://www.cnbc.com/2018/04/09/cambridge-analytica-whistleblower-facebook-data-could-be-stored-in-russia.html>

Cadwalladr Carole, Jukes Peter, "Arron Banks 'met Russian officials multiple times before Brexit vote'", The Guardian, 9 June, 2018, <https://www.theguardian.com/politics/2018/jun/09/arron-banks-russia-brexit-meeting>

Chassany Anne-Sylvaine Chassany, Seddon Max, "Francois Fillon faces more pressure over Vladimir Putin links", The Financial Times, March 21, 2017, <https://www.ft.com/content/98a34480-0e62-11e7-b030-768954394623>

Cluskey Peter, "Dutch minister says Russia is manipulating public opinion", The Irish Times, 15 November, 2017, <https://www.irishtimes.com/news/world/europe/dutch-minister-says-russia-is-manipulating-public-opinion-1.3293248>

Cohen Zachary, "FBI documents detail how the Russians try to recruit spies", CNN, 15 April, 2017, <https://edition.cnn.com/2017/04/15/politics/russia-spy-recruitment-tactics-fbi-carter-page/index.html>

Collins Michael, "Indictment: Russians also tried to help Bernie Sanders, Jill Stein presidential campaigns", USA Today, 17 February, 2018, <https://eu.usatoday.com/story/news/politics/2018/02/17/indictment-russians-also-tried-help-bernie-sanders-jill-stein-presidential-campaigns/348051002/>

Conley Heather A., Jeangene Vilmer Jean-Baptiste, "Successfully Countering Russian Electoral Interference", Center for strategic and international studies, June 21, 2018, <https://www.csis.org/analysis/successfully-countering-russian-electoral-interference>

Diaz Itxu, "Venezuela and Russia Teamed Up to Push Pro-Catalan Fake News", The Daily Beast, 28 November, 2017, <https://www.thedailybeast.com/why-is-venezuela-waging-cyber-war-in-europe>

Donnan Shawn, "Manafort allegedly paid €2m to European politicians", The Financial Times, February 23, 2018, <https://www.ft.com/content/879b2960-18d3-11e8-9376-4a6390addb44>

Dorell Oren, "Alleged Russian political meddling documented in 27 countries since 2004", USA Today, September 7, 2017, <https://eu.usatoday.com/story/news/world/2017/09/07/alleged-russian-political-meddling-documented-27-countries-since-2004/619056001/>

Eckel Mike, Miller Christopher, "The Metals Magnate and Manafort: A Kremlin Confidant Is Drawn Into The Trump Investigation", Radio Free Europe / Radio Liberty, 22 September, 2017, <https://www.rferl.org/a/manafort-deripaska-kilimnik-russia-trump-investigation/28751541.html>

EU East StratCom Task Force, "Means, Goals and Consequences of the Pro-Kremlin Disinformation Campaign", ISPI, 19 January, 2017, https://www.ispionline.it/sites/default/files/pubbllicazioni/commentary_stratfor_19_01.2017_0.pdf

Filatova Irina, "Russian mafia groups reportedly operate in Europe on behalf of the Kremlin", Deutsche Welle, 27 April, 2017, <http://www.dw.com/en/russian-mafia-groups-reportedly-operate-in-europe-on-behalf-of-the-kremlin/a-38617828>

Foxall Andrew, "Putin and the Prince of Darkness: Revealed: the web of links between Peter Mandelson's shadowy global consultancy firm and the billionaire power brokers of Putin's Russia", Henry Jackson Society, 26 July, 2014, <http://henryjacksonsociety.org/2014/07/26/putin-and-the-prince-of-darkness-revealed-the-web-of-links-between-peter-mandelsons-shadowy-global-consultancy-firm-and-the-billionaire-power-brokers-of-putins-russia/>

Foxall Andrew, "Why Russia (probably) isn't hacking the general election", CapX, 5 June 2017, <https://capx.co/why-russia-probably-isnt-hacking-the-general-election/>

Fume Tim, "Germany's anti-immigrant fake news", VICE News, 2 February, 2017, https://news.vice.com/en_us/article/mb98pb/germany-fake-news-election-migrants

Galeotti Mark, "Crimintern: How the Kremlin uses Russia's criminal networks in Europe", European Council on Foreign Relations, 18 April, 2017, http://www.ecfr.eu/publications/summary/crimintern_how_the_kremlin_uses_russias_criminal_networks_in_europe

Galindo Gabriela, "UK's Legatum Institute accused of 'breaching charity rules' in Brexit report", Politico, 6 January, 2018, <https://www.politico.eu/article/legatum-institute-accused-of-breaching-charity-rules-brexit-report/>

Gatehouse Gabriel, "Marine Le Pen: Who's funding France's far right?", BBC News, 3 April, 2017, <https://www.bbc.com/news/world-europe-39478066>

Geoghegan Peter, "The Brexit web with Legatum at the centre", The New European, 5 December, 2017, <https://www.theneweuropean.co.uk/top-stories/the-brexit-web-with-legatum-at-the-centre-1-5302732>

Gilbert David, "Everything you need to know about the bombshell report linking Russia to Brexit", VICE News, 11 June, 2018, https://news.vice.com/en_us/article/zm8gz9/trump-russia-aaron-banks-brexit-farage

Goble Paul A., "Kremlin think tank confirms close links with Kremlin and with new Greek premier", Euromaidan Press, 1 February, 2015, <http://euromaidanpress.com/2015/02/01/kremlin-think-tank-confirms-close-links-with-kremlin-and-with-new-greek-premier/>

Grant Euan, "The Russian Mafia and organised crime: how can this global force be tamed?", Open Democracy, 12 October, 2012, <https://www.opendemocracy.net/od-russia/euan-grant/russian-mafia-and-organised-crime-how-can-this-global-force-be-tamed>

Graph Garret M., "A Guide to Russia's High Tech Tool Box for Subverting U.S. Democracy", Wired, 13 August, 2017, <https://www.wired.com/story/a-guide-to-russias-high-tech-tool-box-for-subverting-us-democracy/>

Grozev Christo, "Would you like fries with that conspiracy?", Christo's blog, 2 January, 2017, <https://cgrozev.wordpress.com/2017/01/02/would-you-like-fries-with-that-conspiracy/>

Gunther Richard, Nisbet Erik C., Beck Paul, "Trump may owe his 2016 victory to 'fake news', new study suggests", The Conversation, 15 February, 2018, <http://theconversation.com/trump-may-owe-his-2016-victory-to-fake-news-new-study-suggests-91538>

Györi Lóránt, Krekó Péter, Janda Jakub, Weidinger Bernhard, "Does Russia interfere in Czech, Austrian and Hungarian elections?", Political Capital, European Values Think-tank in cooperation with DöW, 2017, http://www.politicalcapital.hu/padmin/source/documents/western_experiences_eastern_vulnerabilities_20171012.pdf

Haddad Benjamin, "How Putin Won French Conservatives", The Daily Beast, 18 August, 2015, <https://www.thedailybeast.com/how-putin-won-french-conservatives?ref=scroll>

Harding Luke, "Former Trump aide approved 'black ops' to help Ukraine president", The Guardian, 5 April, 2018, <https://www.theguardian.com/us-news/2018/apr/05/ex-trump-aide-paul-manafort-approved-black-ops-to-help-ukraine-president>

Heijmans Philip, "Czechs prepare to fight disinformation onslaught as elections loom", Deutsche Welle, 17 June, 2017, <http://www.dw.com/en/czechs-prepare-to-fight-disinformation-onslaught-as-elections-loom/a-39281431>

Henry James S., "The Curious World of Donald Trump's Private Russian Connections", The American Interest, 19 December, 2016, <https://www.the-american-interest.com/2016/12/19/the-curious-world-of-donald-trumps-private-russian-connections/>

Hern Alex, "Macron hackers linked to Russian-affiliated group behind US attack", 8 May, 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/may/08/macron-hackers-linked-to-russian-affiliated-group-behind-us-attack>

Higgins Andrew, "Fake News, Fake Ukrainians: How a Group of Russians Tilted a Dutch Vote", The New York Times, 16 February, 2017, <https://www.nytimes.com/2017/02/16/world/europe/russia-ukraine-fake-news-dutch-vote.html>

Illing Sean, "Set aside Putin and follow the money": a Russia expert's theory of the Trump scandal", Vox, 3 January, 2018, <https://www.vox.com/2017/7/18/15983910/donald-trump-russia-putin-fbi-collusion-fusion-gps>

Isikoff Michael, "Trump's Son Should Be Concerned': FBI Obtained Wiretaps of Putin Ally Who Met with Trump Jr.", Huffington Post, 25 May, 2018, https://www.huffingtonpost.com/entry/fbi-wiretaps-putin-ally-trump-jr_us_5b08bf56e4b0568a880b7859

Jansen Sue Curry, "How Western PR Firms Quietly Push Putin's Agenda", Fast Company, 7 January, 2017, <https://www.fastcompany.com/40437170/russia-quiet-public-relations-war>

Kedem Shoshana, "2017 UK general election: Did Russian Twitter bots boost Jeremy Corbyn?", Verdict, 4 May, 2018, <https://www.verdict.co.uk/did-russian-bots-sway-the-2017-uk-election/>

Kirilenko Anastasia, "A suitcase full of cash from the Solntsevo mafia: Does Putin have a compromat on the Hungarian Leader?", Free Russia Foundation, <http://www.freerussia.org/a-suitcase-full-of-cash-from-the-solntsevo-mafia-does-putin-have-a-compromat-on-the-hungarian-leader/>

Kirilenko Anastasia, "Gangster Party candidate: Trump's ties to Russian organized crime", The Insider, 7 April, 2018, <https://theins.ru/uncategorized/98190?lang=en>

Koponen Henri Mikael, Sanomat Helsinki, "In Czech Republic, 'alternative' news sees good business", International Press Institute, 24 January, 2018, <https://ipi.media/in-czech-republic-alternative-news-sees-good-business/>

Kramer Mark, "The Soviet Roots of Meddling in U.S. Politics", PONARS Eurasia, January, 2017, <http://www.ponarseurasia.org/memo/soviet-roots-meddling-us-politics>

Kuenssberg Laura, "Corbyn office 'sabotaged' EU Remain campaign – sources", BBC News, 26 June, 2016, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-36633238>

Lageman Thessa, "Russian hackers use Dutch polls as practice", Deutsche Welle, 10 March, 2017, <http://www.dw.com/en/russian-hackers-use-dutch-polls-as-practice/a-37850898>

Learmonth Andrew, "SNP MP Alan Brown told to sit down after asking about controversial Tory party fundraisers", The National, 21 February, 2018, http://www.thenational.scot/news/16037774/SNP_MP_told_to_sit_down_after.asking.about.controversial.Tory.party.fundraisers/

Martin Michael, "Old KGB spy manual reveals origin of fake-news strategy", Metro, 27 December, 2017, <https://www.metro.us/news/the-big-stories/old-kgb-spy-manual-reveals-origin-fake-news-strategy>

Melikishvili Alexander, "Is Part of the Georgian Opposition Financed by Georgian Organized Crime?", The Jamestown Foundation, 30 June, 2010, <https://jamestown.org/program/is-part-of-the-georgian-opposition-financed-by-georgian-organized-crime/>

Menn Joseph, "Exclusive: Russia used Facebook to try to spy on Macron campaign – sources", Reuters, 27 July, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-cyber-france-facebook-spies-exclusive/exclusive-russia-used-facebook-to-try-to-spy-on-macron-campaign-sources-idUSKBN1AC0EI>

Michel Casey, "Meet the Moscow Mouthpiece Married to a Racist Alt-Right Boss", The Daily Beast, 20 December, 2016, <https://www.thedailybeast.com/meet-the-moscow-mouthpiece-married-to-a-racist-alt-right-boss>

Myers Steven Lee, "Lithuania Ousts President Over Dealings With Businessman", The New York Times, 6 April, 2004, <https://www.nytimes.com/2004/04/06/international/asia/lithuania-ousts-president-over-dealings-with-businessman.html>

Neef Christian, "We Are Smarter, Stronger and More Determined", Spiegel, 13 July, 2016, <http://www.spiegel.de/international/world/interview-with-putin-foreign-policy-advisor-sergey-karaganov-a-1102629.html>

Nemtsova Anna, "What's the Truth About the NRA's Man in Moscow?", The Daily Beast, 23 February, 2018, <https://www.thedailybeast.com/whats-the-truth-about-the-nras-man-in-moscow>

Nolan Daniel, Tóth Csaba T., "The Far-Right European Lawmaker and the Three-Decade 'KGB Honey Trap'", VICE News, 26 September, 2014, <https://news.vice.com/article/the-far-right-european-lawmaker-and-the-three-decade-kgb-honey-tr>

O'Brien Chris, "How France scored a big win against fake news during its recent elections", VentureBeat, May 19, 2017

<https://venturebeat.com/2017/05/19/how-france-scored-a-big-win-against-fake-news-during-its-recent-elections/>

O'Donnell John, Gelzis Gederts, "Latvia probes whether Russian money flows used to meddle in Europe", Reuters, 29 May, 2018, <https://www.reuters.com/article/us-latvia-banks-politics-exclusive/exclusive-latvia-probes-whether-russian-money-flows-used-to-meddle-in-europe-idUSKCN1IU2BM>

Okrest Dmitry, "Nationalists in Europe back Putin", 18 August, 2016, <https://birdinflight.com/rumir/20160818-nationalists-in-europe-back-putin.html>

Orenstein Mitchell A., "Putin's Western Allies", Foreign Affairs, 25 March, 2014, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-03-25/putins-western-allies>

Owen Glenn, "Legatum founder is 'suspected spy': Devastating claim made by MPs about Brexit think-tank man after shock dossier reports 'Kremlin links'", Daily Mail, 6 May, 2018, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-5695573/Legatum-founder-suspected-spy.html>

Parikarakos David, "Corbyn's new Stalinist voice", Politico, 25 October, 2017, <https://www.politico.eu/article/stalinist-voice-of-labour-seumas-milne-jeremy-corbyn-putin/>

Parker Ned, Landay Jonathan, Walcott John, "Putin-linked think tank drew up plan to sway 2016 US election – documents", Reuters, 19 April, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-usa-russia-election-exclusive/putin-linked-think-tank-drew-up-plan-to-sway-2016-us-election-documents-idUSKBN17L2N3>

Parkinson Joe, Kantchev Georgi, "Document: Russia Uses Rigged Polls, Fake News to Sway Foreign Elections", The Wall Street Journal, 23 March, 2017, <https://www.wsj.com/articles/how-does-russia-meddle-in-elections-look-at-bulgaria-1490282352>

Paterson Tony, "Putin's far-right ambition: Think-tank reveals how Russian President is wooing – and funding – populist parties across Europe to gain influence in the EU", The Independent, 25 November, 2014, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/putin-s-far-right-ambition-think-tank-reveals-how-russian-president-is-wooing-and-funding-populist-9883052.html>

Pazzanese Christina, "Goodbye James Bond, hello big data", The Harvard Gazette, 28 February, 2018, <https://news.harvard.edu/gazette/story/2018/02/former-mi6-head-recounts-how-intelligence-gathering-has-changed/>

Pickard Jim, "Labour election triumph silences Jeremy Corbyn's critics", The Financial Times, June 9, 2017, <https://www.ft.com/content/dc3a43ca-4d22-11e7-a3f4-c742b9791d43>

Polyakova Alina, Laruelle Marlene, Meister Stefan, Barnett Neil, "The Kremlin's Trojan Horses", Atlantic Council: Dinu Patriciu Eurasia Center, November 2017, <http://www.atlanticcouncil.org/publications/reports/kremlin-trojan-horses>

Ragozin Leonid, "The Putin adoration society", Politico, 16 October, 2015, <https://www.politico.eu/article/the-putin-adoration-society/>

Rasmussen Anders Fogh, Chertoff Michael, "The West Still Isn't Prepared to Stop Russia Meddling in Our Elections", Politico, 5 June, 2018, <https://www.politico.com/magazine/story/2018/06/05/russia-election-meddling-prepared-218594>

Rayner Gordon, "Tories will not return £820,000 in Russia-linked donations, Philip Hammond says", The Telegraph, 11 March, 2018, <https://www.telegraph.co.uk/politics/2018/03/11/tories-will-not-return-820000-russia-linked-donations-philip/>

Reevell Patrick, "Texas, California Separatists Attend Kremlin-Funded Conference", ABC News, 27 September, 2016, <https://abcnews.go.com/International/texas-california-separatists-attend-pro-kremlin-conference/story?id=42395066>

Rettman Andrew, "Russia and the French presidential election: The Kremlin interference", VOXeurop, 21 April, 2017, <https://voxeurop.eu/en/2017/russia-and-french-presidential-election-5120971>

Rogers Jon, "Pray DUP away! Furious protests on London streets in anti Tory-unionists demonstration", Express, 10 June, 2017, <https://www.express.co.uk/news/politics/815455/General-Election-2017-DUP-Tory-Conservative-coalition-protest-downing-street-latest-update>

Rubin Shira, Bekker Tanya, "Russia's Fake News Crusade Is Still Pushing For Le Pen", Vovativ, 24 April, 2017, <http://www.vovativ.com/423581/russia-fake-news-le-pen/index.html>

Saari Sinikukka, "Putin's Eurasian Union Initiative: Are the premises of Russia's post-Soviet policy changing?", Swedish Institute of International Affairs, 1 November, 2011, <https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/ui-publications/putins-eurasian-union-initiative-are-the-premises-of-russias-post-soviet-policy-changing-min.pdf>

Schultheis Emily, "The Czech Republic's Fake News Problem", The Atlantic, 21 October, 2017, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/10/fake-news-in-the-czech-republic/543591/>

Schwartz Molly, "The man who taught the Kremlin how to win the internet", Public Radio International, 31 May, 2018, <https://www.pri.org/stories/2018-05-07/man-who-taught-kremlin-how-win-internet>

Shalal Andrea, Auchard Eric, "German election campaign largely unaffected by fake news or bots", Reuters, 22 September, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-germany-election-fake/german-election-campaign-largely-unaffected-by-fake-news-or-bots-idUSKCN1BX258>

Sharkov Damien, "Russian spies used Facebook to trick Macron allies: Report", Newsweek, 27 July, 2017, <http://www.newsweek.com/russian-spies-used-facebook-trick-macron-allies-report-642648>

Shekhovtsov Anton, "Conventional bedfellows: The Russian propaganda machine and the western far right", Eurozine, 27 October, 2017, <https://www.eurozine.com/conventional-bedfellows-the-russian-propaganda-machine-and-the-western-far-right/>

Shekhovtsov Anton, "The far-right front of Russian active measures in Europe", Euromaidan Press, 16 August, 2016, <http://euromaidanpress.com/2016/08/16/the-far-right-front-of-russian-active-measures-in-europe/>

Shekhovtsov Anton, "The Italian far right Lega Nord builds closer ties with Moscow", Anton Shekhovtsov's blog, 6 March, 2017, <http://anton-shekhovtsov.blogspot.com/2017/03/the-italian-far-right-lega-nord-builds.html>

Schindler John, "Edward Snowden is a Russian Agent", XX Committee, 11 June, 2016, <https://20committee.com/2016/06/11/edward-snowden-is-a-russian-agent/>

Shinkman Paul D., "British Say Election Was Free of Russian Meddling", U.S. News, 16 June, 2017, <https://www.usnews.com/news/world/articles/2017-06-16/british-say-election-was-free-of-russian-meddling#close-modal>

Shipman Tim, "Corbyn group Stop the War Coalition 'peddled Kremlin line' over flight MH17", The Times, 27 May, 2018, <https://www.thetimes.co.uk/article/corbyn-group-peddled-kremlin-line-over-mh17-t9txjjfh>

Stedman Scott, "Kremlin discussed support for Maria Butina as she visited NRA headquarters in 2014", Medium, 6 April, 2018, <https://medium.com/@ScottMStedman/kremlin-discussed-support-for-maria-butina-as-she-visited-nra-headquarters-in-2014-eb18a21a04ec>

Strobel Warren, Volz Dustin, Landay Jonathan, "U.S. charges Russians with 2016 U.S. election tampering to boost Trump", Reuters, 16 February, 2018, <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-russia-indictment/u-s-charges-russians-with-2016-u-s-election-tampering-to-boost-trump-idUSKCN1G022U>

Sulzbacher Markus, "Die Nachrichtendienste unter Kontrolle der FPÖ", Der Standard, 3 January, 2018, <https://derstandard.at/2000071369657/Die-Geheimdienste-unter-Kontrolle-der-FPOe>

Townsend Mark, Smith David, "Senior British politicians 'targeted by Kremlin' for smear campaigns", The Guardian, 14 January, 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/jan/14/russia-blackmail-chris-bryant-donald-trump-boris-johnson-liam-fox>

Treverton Gregory F., Thvedt Andrew, Chen Alicia R., Lee Kathy, and Madeline McCue, "Addressing Hybrid Threats", Swedish Defence University, 2018, <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2018/05/Treverton-AddressingHybridThreats.pdf>

Vaissié Cécile, "Can the Kremlin Influence the French Election", The New York Times, 14 April, 2017, <https://www.nytimes.com/2017/04/14/opinion/can-the-kremlin-influence-the-french-election.html>

van der Noordaa Robert, "Kremlin Disinformation and the Dutch Referendum", StopFake, 14 December, 2016, <https://www.stopfake.org/en/kremlin-disinformation-and-the-dutch-referendum/>

Vassilev Illian, "Russia's elections manual for BSP and the role played by Bulgarian sociological agencies", Bulgaria Analytica, 31 March, 2017, <http://bulgariaanalytica.org/en/2017/03/31/>

Vinocur Nicholas, "Marine Le Pen's internet army", Politico, 12 February, 2017, <https://www.politico.eu/article/marine-le-pens-internet-army-far-right-trolls-social-media/>

Walters Simon, Stewart Will, "Red handed! Photograph shows Jeremy Corbyn's pro-Kremlin spin chief held in Putin's iron grip at propaganda summit", Daily Mail, 1 November, 2015, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3298550/Red-handed-Photograph-shows-Jeremy-Corbyn-s-pro-Kremlin-spin-chief-held-Putin-s-iron-grip-propaganda-summit.html>

Weidinger Bernhard, Schmid Fabian, Krekó Péter, "Russian Connections of the Austrian Far-Right", Political Capital, April, 2017, http://www.politicalcapital.hu/pc-admin/source/documents/PC_NED_country_study_AT_20170428.pdf

Windrem Robert, "Senate Russia investigators are interested in Jill Stein", NBC News, 20 December, 2017, <https://www.nbcnews.com/news/us-news/why-are-senate-russia-investigators-interested-jill-stein-n831261>

Wintour Patrick, "Russian bid to influence Brexit vote detailed in new US Senate report", The Guardian, 10 January, 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/jan/10/russian-influence-brexit-vote-detailed-us-senate-report>

Wohl Jacob, "Why Do Alternative Media Personalities Carry Water for Russia?", The Washington Reporter, <https://thewashingtonreporter.com/jacob-wohl-why-do-alternative-media-personalities-carry-water-for-russia/>

Woodruff Betsy, "Mueller Reveals New Manafort Link to Organized Crime", The Daily Beast, 11 February, 2017, <https://www.thedailybeast.com/mueller-reveals-new-manafort-link-to-organized-crime>

Yoder Steven, "Russian Disinformation: Everywhere? Nowhere? Neither?", Coda Media, August 24, 2017, <https://codastory.com/disinformation-crisis/information-war/is-russian-disinformation-everywhere-or-nowhere?platform=hootsuite>

Zappone Chris, "On Catalan independence, Julian Assange, Edward Snowden emerge as surprise backers", The Sydney Morning Herald, 26 September, 2017, <https://www.smh.com.au/world/on-catalan-independence-julian-assange-edward-snowden-emerge-as-surprise-backers-20170926-gyoqxs.html>

Zgut Edit, "Hungary's pro-Kremlin far right is a regional security threat", Euobserver, 23 December, 2016, <https://euobserver.com/opinion/136354>

Zubrin Robert, "The Wrong Right", National Review, 24 June, 2014, <https://www.nationalreview.com/2014/06/wrong-right-robert-zubrin/>

